

AYDIN İŞ VE YATIRIM ORTAMI

GEKA

AYDIN YATIRIM DESTEK OFİSİ

2017

İçindekiler

1. Yönetici Özeti.....	1
2. Demografik Yapı.....	2
3. Eğitim.....	4
4. Gayri Safi Katma Değer, İstihdam ve İşsizlik.....	7
5. Organize Sanayi Bölgeleri.....	8
6. Ulaşım ve Lojistik	13
7. Tarımsal Üretim	15
8. Sanayi Üretimi.....	18
9. Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Elektrik Santralleri	24
10. Turizm	26
11. Bankacılık.....	29
12. Aydın'da Yatırımcıların Faydalanacağı Teşvikler	31

Tablolar Listesi

Tablo 1: İl ve İlçelere Göre Nüfus ve Nüfus Artış Hızı	2
Tablo 2: Aydın İli Göç Durumu.....	4
Tablo 3: Eğitim Seviyesine Göre Okul, Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	6
Tablo 4: Adnan Menderes Üniversitesi Akademik Birimler.....	6
Tablo 5: Adnan Menderes Üniversitesi Öğrenci Sayısı	7
Tablo 6: Aydın – Türkiye Karşılaştırmalı Temel İşgücü İstatistikleri.....	8
Tablo 7 Organize Sanayi Bölgeleri İmar Çevre Yönetimi ve Altyapı Bilgileri.....	11
Tablo 8: Aydın Karayolu Ulaşım Ağı.....	13
Tablo 9: Yol Ağı Cinsi, 2017.....	13
Tablo 10: Aydın İli Demiryolu Uzunluğu, 2012	13
Tablo 11: Aydın İli Tarımsal Üretim Üstünlükleri (Ton), 2016	15
Tablo 12: Organik Bitkisel Üretimde Aydın İlinin Yeri	17
Tablo 13: Hayvansal Üretim, Aydın	17
Tablo 14: Hayvan Varlığı, Aydın.....	18
Tablo 15: Kapasite Raporu ve Personelin Uzmanlık Alanlarına Göre Dağılımı.....	19
Tablo 16: Kapasite Raporu En Çok Kodlanan İş Kodları.....	19
Tablo 17: İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları.....	20
Tablo 18: Aydın İli İhracatı 2012 – 2016 (1000, \$).....	21
Tablo 19: Aydın İli İthalatı 2012 – 2016 (1000, \$).....	22
Tablo 20: Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım Başvuru ve Tescil Sayıları, 2016.....	24
Tablo 21: Aydın İli Elektrik Üretimi (MWh)	24
Tablo 22: Aydın İli Faturalanan Elektrik Tüketimi (MWh)	25
Tablo 23: Aydın İli Turizm İşletme Belgeli Tesisler	27
Tablo 24: Aydın İli Yatırım Belgeli Tesisler.....	27
Tablo 25: Aydın İşletme Belgeli Tesislerin Konaklama Verileri.....	27
Tablo 26: Aydın İlinde Banka, Şube, Mevduat ve Kredilerin Dağılımı	30
Tablo 27: Aydın İlinde Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı (Milyon TL).....	30
Tablo 28: Aydın İlinde Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı (Milyon TL).....	30
Tablo 29 Yerel Birimlerce Genel Teşvik Belgesi Düzenlenebilecek Alanlar	31
Tablo 30 Genel Teşvik Kapsamında Sağlanan Destekler	32
Tablo 31 : Aydın İlinde Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler ve Asgari Şartları.....	33
Tablo 32 Bölgesel Teşvik Kapsamında Sağlanan Destekler	34
Tablo 33 Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Sabit Yatırım Tutarları (milyon TL).....	34
Tablo 34 Büyük Ölçekli Yatırımlar Kapsamında Sağlanan Destekler	35
Tablo 35 Stratejik Yatırımlar Kapsamında Sağlanan Destekler.....	35
Tablo 36 Beşinci Teşvik Bölgesi Destek Unsurları.....	37
Tablo 37 Aydın İlinde Dördüncü Bölge Desteklerinden Yararlanacak Sektörler	38
Tablo 38 Dördüncü Teşvik Bölgesi Destek Unsurları	39
Tablo 39 Bir Alt Bölge Desteği Kapsamında Sağlanan Destekler (Bölgesel Destek Türü İçin)	40
Tablo 40 Ar-Ge ve Çevre Yatırımları Kapsamında Sağlanan Destekler.....	41

Grafikler Listesi

Grafik 1: Aydın İli Nüfus Piramidi 2015	3
Grafik 2: Aydın İli 15 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu Kadın (%) , 2014	5
Grafik 3: Aydın İli 15 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu Erkek (%) , 2014.....	5
Grafik 4: TR32 Bölgesi'nde GSKD'nin Sektörlere Göre Dağılımı (%)	7
Grafik 5: Kuşadası Limanına Uğrayan Gemi İstatistikleri, 2015	14
Grafik 6: Aydın İli Tarımsal Arazi Kullanımı, 2014.....	15
Grafik 7:Aydın'dan En Fazla İhracat Yapılan 5 Ülke ve İhracat Değerleri (\$), 2015	21
Grafik 8:Aydın'dan İhracatı En Fazla Yapılan Beş Ürün Grubu ve İhracat Değerleri(\$), 2015.....	22
Grafik 9: Aydın'ın En Fazla İthalat Yaptığı Beş Ülke ve İthalat Değerleri(\$), 2015	23
Grafik 10: Aydın'ın En Fazla İthal Ettiği Beş Ürün Grubu ve İthalat Değerleri, 2015	23
Grafik 11: Kurulu Güç Kapasitesinin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı (%)	25

1. Yönetici Özeti

Aydın turizm, tarım, doğal zenginlikleri ve kültürel birikimi ile Türkiye'nin öne çıkan illerindedir. Büyük Menderes havzasında yer alan il gerek tarıma elverişli iklimi ve verimli toprakları, gerekse Anadolu'yu Avrupa'ya açan ticaret koridorunda yer alması sebebiyle tarihin her döneminde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Afrodisias, Milet, Alinda, Didyma, Nisa, Priene ve Magnesia gibi antik çağın önde gelen kentlerinde medeniyetin gelişmesine katkı sağlamıştır. Antik Yunan kültürüne ait eserler yoğun olarak görülse de ilde Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi eserleri de bulunmaktadır. Bu bakımdan il, kültür turizminde adeta bir cazibe merkezi konumundadır.

Akdeniz ikliminin hâkim olduğu Aydın'da yazları sıcak ve kurak kışları ılık ve yağışlı geçmektedir. Dağların denize dik uzanmasından dolayı iklim Aydın'ın iç kesimlerine kadar ulaşır. Ayrıca dağların bu uzanışı sayesinde oluşan mavinin ve yeşilin her tonun görülebileceği birbirinden eşsiz yüzlerce koy 150 km'lik kıyı şeridini süslemektedir. İlin jeolojik yapısı onu jeotermal enerji kaynakları bakımından önemli bir potansiyele sahip kılmaktadır. Jeotermal sular, uygun ısı ve mineral birleşiminde bulunup çok çeşitli hastalıkları tedavi edebildiğinden ilde sağlık turizminin gelişmesini sağlamaktadır. Kısaca Aydın uygun iklimi, eşsiz koyları, şifalı suları ile sağlık ve deniz turizminde de iddialıdır ve her yıl milyonlarca turisti ağırlamaktadır.

İl ekonomisinin temelini oluşturan diğer bir sektör de tarımdır. İlde özellikle organik tarım potansiyeli yüksektir. 2016 yılı TÜİK istatistiklerine göre Aydın ili ülkedeki organik üretim miktarında 81 il içinde 2. sıradadır ve ülkedeki organik üretimin %11,7'sini karşılamaktadır. Tarımsal üretim çeşitliliği açısından zengin olan ilde incir, kestane, zeytin, pamuk, enginar, çilek ve yer fıstığı gibi çok çeşitli meyveler ve sebzeler yetiştirilmektedir.

Tarım ve turizm sektörlerinde ön plana çıkan Aydın, son yıllarda sanayi sektöründe de adından söz ettirmektedir. İlin sanayisi çoğunlukla tarım ürünlerini işlemeye yönelik imalata dayansa da tekstil, makine ve ekipman, madencilik ve taş ocakçılığı, otomotiv yan sanayi, beyaz eşya ürünleri ve kimya sanayi kollarında da üretim yapılmaktadır. İlin yer aldığı TR32 Düzey 2 Bölgesi ele alındığında Aydın'ın orta ileri teknoloji yoğun ihracatta lider olduğu görülür. İzmir, Muğla gibi tüketim merkezlerine yakınlığı, dünya pazarlarına açılan bir kapı olan İzmir limanına kara ve demiryolu ile bağlı oluşu ve teşvikte 2. bölgede yer alması sanayi yatırımlarını cazip kılmaktadır.

2. Demografik Yapı

2016 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) göre Aydın ili nüfusu 1.068.260'dır. İl nüfusunun yaklaşık olarak %70'i; Efeler (%26,4), Nazilli (%14,4), Söke (%11), Kuşadası (%10), ve Didim (%7,2) ilçelerinde yaşamaktadır. Efeler, Nazilli ve Söke ilçeleri sanayi ve hizmetler sektöründe, Kuşadası ve Didim ilçeleri ise turizm sektöründe yarattığı iş fırsatları ve istihdam sayesinde nüfusun yoğun olduğu ilçelerdir.

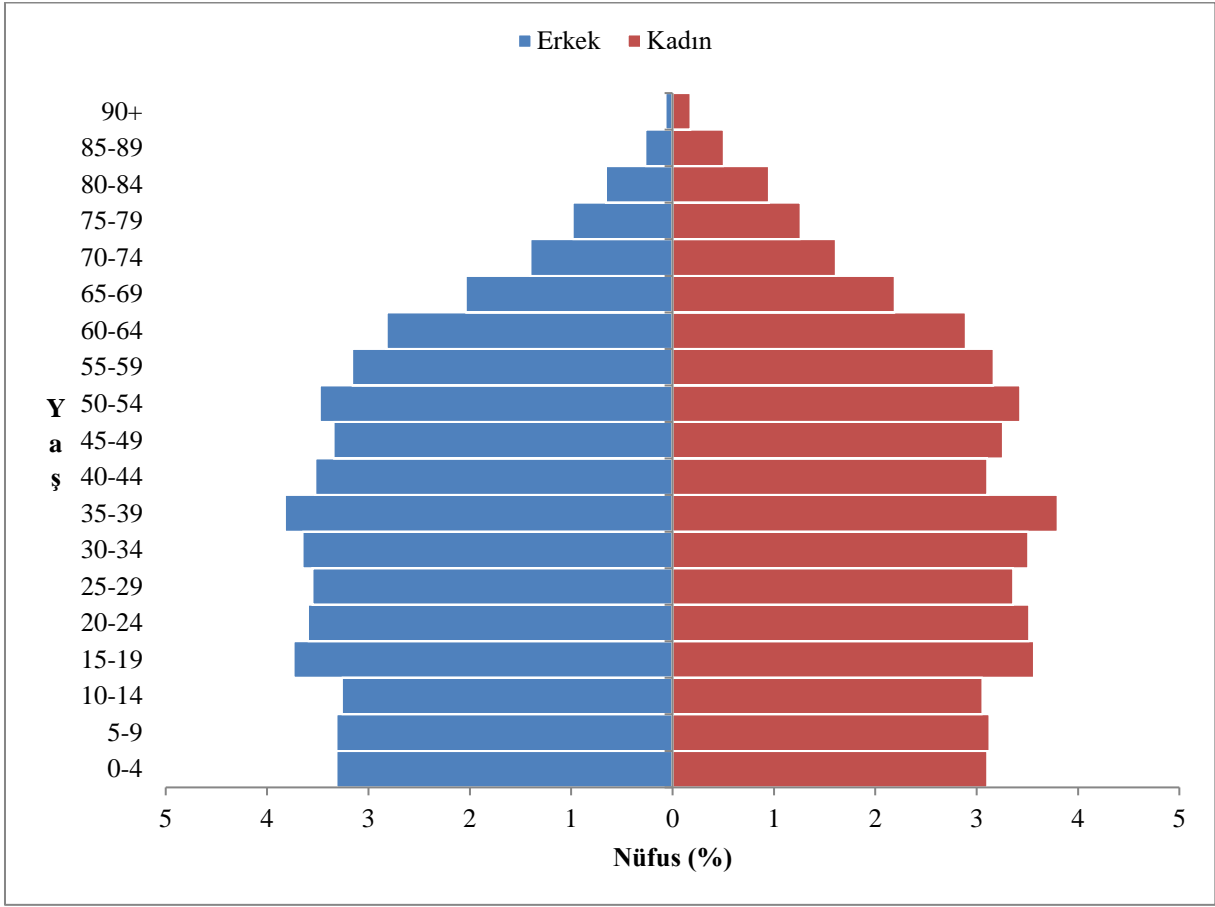
Tablo 1: İl ve İlçelere Göre Nüfus ve Nüfus Artış Hızı

Nüfus		Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
İl ve İlçe	İl/İlçe Merkezleri	
Aydın	1.068.260	13,9
Efeler	281763	15,4
Nazilli	153879	13,7
Söke	117730	9,8
Kuşadası	106939	29,3
Didim	77164	44,2
Çine	49888	-7,1
İncirliova	49169	35,1
Germencik	43817	10,3
Bozdoğan	33857	-11,2
Köşk	27335	10,9
Kuyucak	26960	-8,2
Koçarlı	23243	-7,7
Sultanhisar	20932	-2,4
Karacasu	18952	-11,0
Yenipazar	12800	-10,6
Buharkent	12499	-0,5
Karpuzlu	11333	-9,6

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi,2016

Didim, İncirliova, Kuşadası, Efeler, Nazilli ve Köşk sırasıyla yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu ilçelerdir. Yüksek nüfuslu ilçelerde nüfus artış hızının da yüksek olması yatırımcılar için özellikle barınma, eğitim, sağlık, perakendecilik, yiyecek ve konaklama gibi alanlarda yatırım fırsatları sunmaktadır.

Grafik 1: Aydın İli Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri, İl, YaşGrubu ve Cinsiyete Göre Nüfus,2016

2016 yılı Aydın iline ait nüfus piramidinin arı kovanına benzer görüntüsü doğum oranlarının düşüklüğünü, yavaş büyüyen nüfusu ve doğumda yaşam beklentisinin arttığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, Aydın'da genç nüfus azalıp yaşlı nüfus artmakta, doğumların azalması sebebiyle de nüfus yavaş büyümektedir. Her ne kadar piramidin tabanı yani 0-4 yaş arası nüfus azalmış olsa da aktif iş gücü yani 15 – 64 yaş arası nüfus hala yüksektir. İl, Ege Bölgesi'nde İzmir ve Manisa'dan sonra 733.902 kişi ile 15-64 yaş arası nüfusun en fazla olduğu ildir.

Nitekim bu durum yaş bağımlılık oranlarına da yansımıştır. Aydın ilinde 2015 yılı toplam yaş bağımlılık oranı %45,6'dır. Bu oran aynı yıl toplam yaş bağımlılık oranı %47,2 olarak ölçülen Türkiye'den küçük bir farkla daha azdır.

İlde genç bağımlılık oranı %27,9 olarak ölçülürken Türkiye'de bu oran daha yüksek, %34,9 olarak ölçülmüştür. İl Denizli ve Manisa'dan daha düşük genç bağımlılık oranına sahiptir. Yüksek aktif iş gücü ve düşük genç yaş bağımlılık oranı ile Aydın, bölgenin öne çıkan ilidir. Genç nüfusun fazlalığı özellikle yaratıcı sektörlerde yatırım yapacak yatırımcılar için büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Aydın'da yaşlı bağımlılık oranı 2016 yılında %17,6 ile %12,3 olan Türkiye'den daha yüksektir. İl yumuşak iklimi, hayat standartlarının yüksekliği ve ucuz bir kent olması sebebiyle emekliler için bir cazibe merkezi konumundadır ve Türkiye'nin farklı illerinden emeklileri

kente çekmektedir. Bu durum yatırımcılara emeklilere yönelik hizmetler alanında örneğin; hobi merkezleri, hastaneler, huzurevleri, rehabilitasyon merkezleri ve kaplıca tesisleri gibi yatırım fırsatları sunmaktadır.

Tablo 2: Aydın İli Göç Durumu

Toplam Nüfus (2016)	1.068.260
Net Göç Hızı (2015 – 2016)	%6,8
Aydın Nüfusuna Kayıtlı Olup Aydın'da Yaşayan Kişi Sayısı (2016)	694.822
Aydın Nüfusuna Kayıtlı Olup Diğer İllerde Yaşayan Kişi Sayısı (2016)	234.652
Başka İl Nüfusuna Kayıtlı Olup Aydın'da İkamet Eden İlk Dört İl (2016)	İzmir 22.794
	Denizli 22.373
	Ağrı 21.329
	Bitlis 17.677
Toplam Alınan Göç (2015-2016)	40.363
Toplam Verilen Göç (2015 - 2016)	33.119

Kaynak: TÜİK, ADNKS ve Göç İstatistikleri,2016

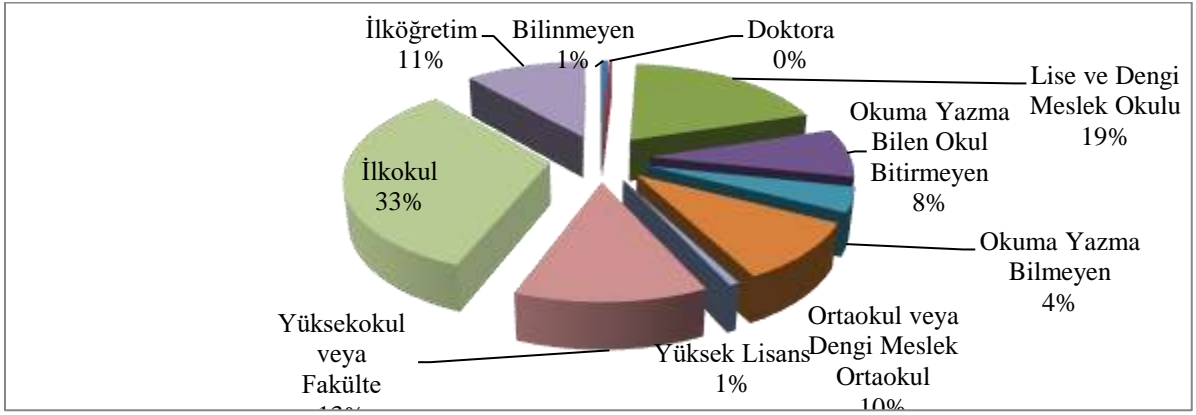
Aydın ilinin 2015 – 2016 yılları arasında net göç hızı %6,8 ile pozitif değerde olup il göç almaktadır. Başka bir il nüfusuna kayıtlı olmasına rağmen Aydın'da ikamet edenlerin nüfusuna kayıtlı oldukları ilk dört il Denizli, İzmir, Ağrı ve Bitlis'tir. Bu durumda Aydın hem komşu illerden hem de doğudan göç almaktadır. Herhangi bir bilimsel araştırma ile incelenmemiş olsa da Denizli ve İzmir'den gelen göçün ilde sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam edilme, Ağrı ve Bitlis'ten gelen göçün ise iyi bir eğitim ve sağlık hizmeti alma ve/veya istihdam edilme amacıyla gerçekleştiği yönünde değerlendirilebilir.

3. Eğitim

2014 – 2015 eğitim ve öğretim yılında Aydın ilinde, ortaokul veya dengi mezunu 15 yaş ve üzeri kadın ve erkek oranları %10 ve %12; ilköğretim mezunu kadın ve erkek oranları %11 ve %17 olup ortaokul ve ilköğretim mezunu kadın ve erkek oranlarının toplamları %33 ve %27'dir.

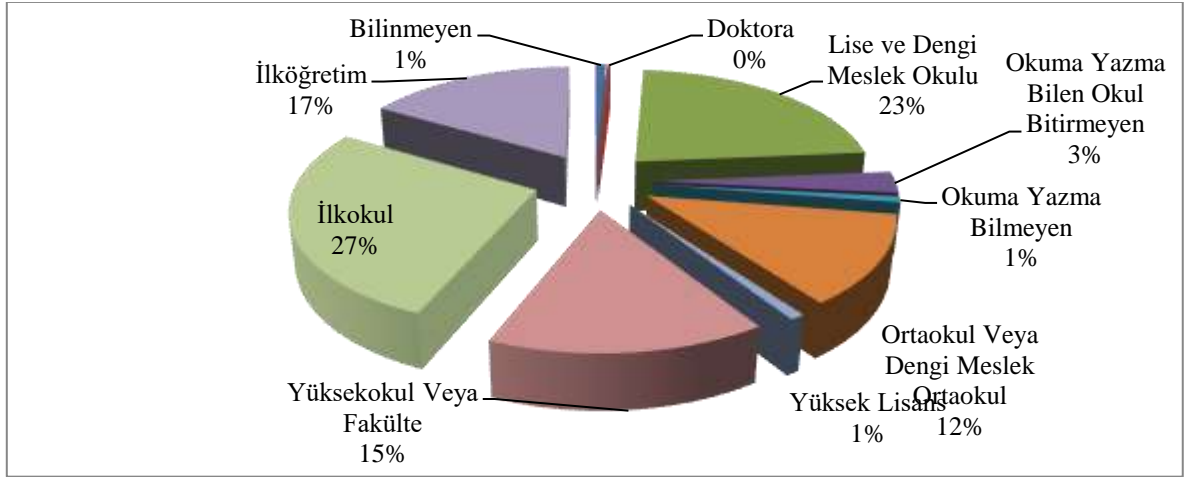
Türkiye'de lise veya dengi mezuniyet durumu kadın ve erkek için sırasıyla %18,2 ve %25 iken Aydın ilinde %19 ve %23 olarak gerçekleşmiştir. Lise mezuniyet durumunun hem kadın hem de erkek nüfus için Türkiye geneline göre yakın değerlerde seyrettiği görülmektedir.

Grafik 2: Aydın İli 15 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu Kadın (%)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı,2016

Grafik 3: Aydın İli 15 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu Erkek (%)

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, Eğitim İstatistikleri Veritabanı,2016

Aydın ilinde yükseköğretim mezunu kadın ve erkek oranları sırasıyla %13 ve %15'dir ve bu oranlar Türkiye ortalaması ile yakın değerlerdedir.. 2011 yılı ÖSYM istatistiklerine göre Türkiye yükseköğretim toplam yerleşme oranı %35 ilimizde ise Türkiye ortalamasından oldukça yüksek %49,4'tür.

Aydın ili çeşitli eğitim seviyelerinde bulunan nüfusu ile farklı sektörlerin istihdam ihtiyacına cevap verebilecek niteliktedir. Yükseköğretim toplam yerleşme oranının Türkiye ortalamasından oldukça yüksek olması Aydınli gençlerin ve ailelerin eğitime verdikleri önemi ve Aydın'daki eğitim kurumlarının eğitim kalitesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Yükseköğretim toplam yerleşme oranının bu denli yüksek olmasına rağmen yükseköğretim mezunu oranlarının Türkiye ortalamasında seyretmesi il dışına üniversite okumak için gidildiğini ancak geri dönülmediğini göstermektedir. İl dışında yükseköğrenim gören, iyi eğitim almış nüfus yatırımcıların Aydın'da değerlendirebileceği önemli bir potansiyeldir.

Tablo 3: Eğitim Seviyesine Göre Okul, Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	İlkokul ve Ortaokul					Ortaöğretim		
	Okul		Öğretmen		Derslik	Okul	Öğretmen	Derslik
	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul ve Ortaokul			
Türkiye	195	300	17	17	24	388	13	23
Aydın	151	241	13	13	18	331	11	20

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri (2016 – 2017)

2014 – 2015 eğitim ve öğretim yılı verilerine göre Türkiye’de ilkokul ve ortaokul başına düşen öğrenci sayısı sırasıyla 195 ve 300’dür. Aydın ilinde ilkokul başına düşen öğrenci sayısı 151 ve ortaokul başına düşen öğrenci sayısı 241 olup Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Ülke genelinde ilkokul ve ortaokullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı sırasıyla 17 olarak ölçülmüştür. Aydın ilinde ise ilkokul ve ortaokulda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı yine Türkiye ortalamasının altında sırasıyla 13’tür.

Türkiye genelinde ortaöğretimde okul ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı sırasıyla 388 ve 13 olarak ölçülmüş olup yine bu değerler Aydın ilinde Türkiye ortalamasına göre düşük sırasıyla 331 ve 11’dir. İlin eğitim altyapısı ülke geneline göre iyi bir durumdadır. Sağlam eğitim altyapısı ile kaliteli eğitim alan öğrenciler nitelikli birer işgücü olma potansiyeline sahiptirler.

Tablo 4: Adnan Menderes Üniversitesi Akademik Birimler

Akademik Birimler	Adet
Enstitü Sayısı	3
Fakülte Sayısı	14
Devlet Konservatuvarı	1
Yüksekokul Sayısı	5
Meslek Yüksekokulu	18
Araştırma ve Uygulama Merkezleri	28

Kaynak: Adnan Menderes Üniversitesi, Bir Bakışta Üniversite, Ekim 2017

Adnan Menderes Üniversitesi 1992 yılında kurulmuştur. 3 Enstitü, 14 Fakülte, 1 Devlet Konservatuvarı, 5 Yüksekokul, 18 Meslek Yüksekokulu, 28 Araştırma ve Uygulama Merkezi ile hizmet vermektedir. Mühendislik, İktisadi ve İdari Bilimler, Ziraat ve Turizm fakülteleri ilin başat sektörlerine nitelikli iş gücü yetiştirmektedir. Mühendislik Fakültesinde Elektrik Elektronik, Bilgisayar, Gıda, Makine ve İnşaat Mühendislikleri bölümlerinden mezun verilmektedir. Meslek Yüksekokullarında Tekstil Teknolojisi, Otomotiv Teknolojisi, Elektrik ve Enerji, Mekatronik, Moda Tasarımı bölümleri sektör ihtiyaçlarına uygun ara eleman yetiştirmektedirler.

Tablo 5: Adnan Menderes Üniversitesi Öğrenci Sayısı

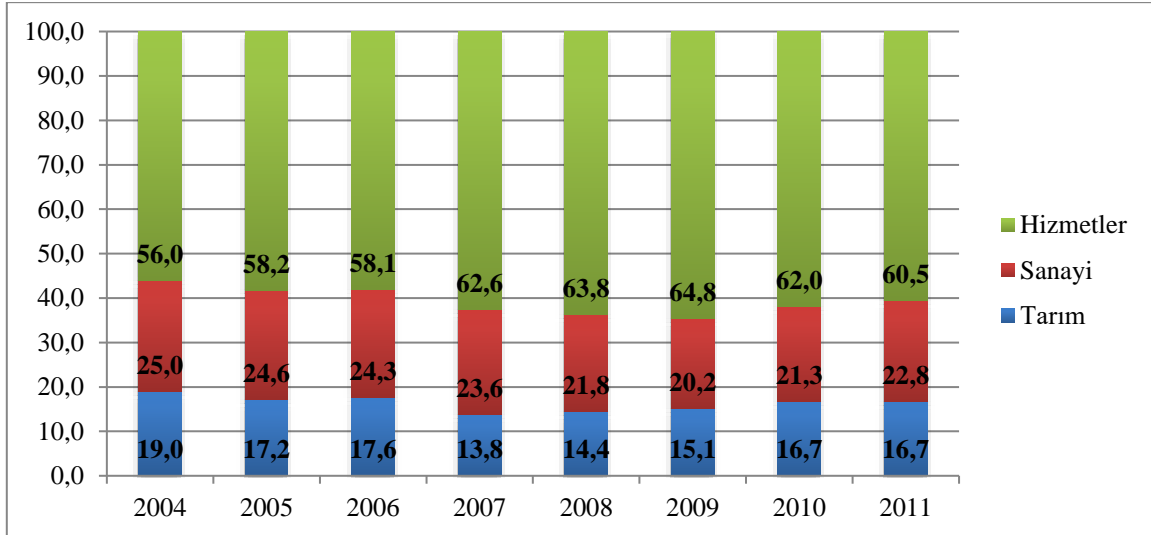
Öğrenci	Kişi
Lisans	27.944
Ön lisans	22.896
Lisansüstü	3.360
Toplam	54.200

Kaynak: Adnan Menderes Üniversitesi, Bir Bakışta Üniversite, Ekim 2017

Adnan Menderes Üniversitesi'nde 2015 – 2016 döneminde toplam 54.200 öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerin %42'si ön lisans, %52'si lisans ve %6'sı lisansüstü eğitim görmektedir.

4. Gayri Safi Katma Değer, İstihdam ve İşsizlik

Grafik 4: TR32 Bölgesi'nde GSKD'nin Sektörlere Göre Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, Bölgesel Hesaplar, Bölgesel GSKD, Ekim 2017

Bu veri seti TÜİK tarafından en son 2011 yılında yayımlanmıştır. Verilere göre Aydın ilinin de içinde yer aldığı TR32 Bölge'sinde 2004- 2011 yılları arasında Gayri Safi Katma Değer'in (GSKD) sektörler göre dağılımı dalgalı bir seyir izlemiştir. Bölge'de GSKD'nin en fazla yaratıldığı sektör hizmetler sektörüdür. 2004 – 2009 yılları arasında GSKD'de hizmetler sektörünün payı sürekli artarak %64,8'e ulaşmış, 2009 – 2011 yılları arasında ise azalarak %60,5 olmuştur.

Hizmetler sektöründe 2004 – 2009 yılları arasında yaratılan GSKD'deki bu artışın aksine sanayi sektörünün payı belirtilen zaman aralığında sürekli azalmıştır. 2004 yılında %25 olarak ölçülen sanayi sektörünün GSKD'deki payı 2009 yılında %20,2'ye kadar gerilemiştir. 2009 – 2011 yılları arasında sanayinin GSKD içindeki payı artışa geçmiş 2011 yılında %22,8'e ulaşmıştır.

Tarım sektöründe yaratılan GSKD belirtilen yıllar arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. 2004 yılında %19'da seyreden bu pay 2007 yılına gelindiğinde %13,8'e kadar düşmüş, 2011 yılında ise tekrar yükselerek %16,7'ye ulaşmıştır.

Tablo 6: Aydın – Türkiye Karşılaştırmalı Temel İşgücü İstatistikleri

	Aydın	Türkiye
İş Gücüne Katılım Oranı (%)	55,2	50,8
İşsizlik Oranı (%)	6,9	9,7
İstihdam Oranı (%)	51,4	45,9

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, İşgücü, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri

Aydın ili ve Türkiye'nin karşılaştırıldığı 2013 yılı temel işgücü istatistikleri tablosu incelendiğinde ilde işgücüne katılım ve istihdam oranının Türkiye'den yüksek, işsizlik oranının ise Türkiye'den düşük olduğu görülür. 2013 yılında Türkiye'de işgücüne katılım oranı %50,8'iken Aydın'da daha yüksek, %55,2'dir. İl Ege Bölgesi'nin diğer illeri olan Uşak, Afyon ve Kütahya, illerinden daha yüksek bir işgücüne katılım oranına sahiptir. İstihdam oranı aynı yıl Türkiye'de %45,9 olarak ölçülmüşken Aydın'da bu oran daha yüksek %51,4'tür. Aydın, Denizli, Muğla ve Manisa'dan sonra Ege Bölgesi'nde en yüksek istihdam oranına sahip ildir. Türkiye'de 2013 yılında işsizlik oranı %9,7 Aydın'da ise daha düşük %6,9'dur.

5. Organize Sanayi Bölgeleri

Aydın ilinde Aydın, ASTİM, Ortaklar, Çine, Söke ve Nazilli ve Buharkent olmak üzere 7 organize sanayi bölgesi (OSB) faal durumdadır. İlde yer alan OSB'ler ile ilgili yatırımcıların ihtiyaç duyacağı bilgilere aşağıda yer verilmiştir. Organize Sanayi, i bölgelerine ait bilgiler çizelge halinde tablo da sunulmaktadır.

5.1. Aydın Umurlu OSB

Aydın OSB 1976 yılında Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kurulmuş, gerekli altyapı projelerinin hazırlanmasının ardından 1991 yılında ihalesi yapılarak çalışmalara başlanmıştır. Başlangıçta 85 hektar alan üzerine kurulu OSB bugün genişleyerek 108 hektar alana yayılmıştır. Faaliyetteki firma sayısı 61, inşa halindeki firma sayısı 2, üretime hazır firma sayısı ise 5 olan karma tip OSB'de 2015 yılı itibariyle 2.500 kişi çalışmaktadır. 2014 yılında OSB'den 269.399.563 TL değerinde ihracat ve 5.500.000 TL değerinde ithalat gerçekleşmiştir. İşletmeci ve girişimcilere yapı ruhsatı, yapı kullanma izin belgesi, işyeri açma ve çalıştırma ruhsatı vermektedir.

Aydın OSB Aydın şehir merkezine 12,6 km uzaklıkta, İzmir-Denizli karayolu üzerinde konumlanmıştır. Demir yolu hattına takribi 1 km uzaklıkta olan OSB, Adnan Menderes Havalimanına 108 km, İzmir limanına 125 km uzaklıktadır.

5.2. ASTİM OSB

Aydın ASTİM OSB 14 Ekim 1995 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile 1996 yılı yatırım programı içerisinde yer almıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 24 Eylül 1997 tarihli yazısı

ile OSB alanı uygun görülmüş, 25.01.2001 tarihinde ise OSB kuruluş protokolü Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca onaylanmış ve özel hukuk tüzel kişiliği tescil edilmiştir. OSB'nin alanı 504 hektardır. Arazi kullanımı, yapı tesislerinin projelendirilmesi, inşası, kullanımı ile ilgili ruhsat ve izinler OSB tarafından verilmekte ve denetlenmektedir.

Üretimde olan 107 firması ve 4.133 çalışanı ile Aydın'ın en büyük OSB'sidir. 248 sanayi parselinin 121'i tahsis edilmiştir. 2006 yılında ilk başvurusu yapılan ancak bedel yanlılığı sebebiyle satın alınamamış hazine mülkiyetindeki 206 dönüm arazinin satın alınması sağlanmıştır (Aydın Sanayi ve Enerji sf. 22, Yeni Asır 2015). Arazilerde altyapı çalışmaları tamamlanarak sanayiciye tahsise hazır yeni arsa üretimi yapılmış olacaktır (Aydın Sanayi ve Enerji sf. 22, Yeni Asır 2015). OSB'de ağırlıklı olarak makine sektöründe faaliyet gösteren firmalar yer almaktadır.

OSB Aydın şehir merkezinde İzmir – Denizli karayolu üzerinde bulunmaktadır. Demiryolu hattına takribi 3 km uzaklıkta olan OSB, Adnan Menderes Havalimanına 103 km, Kuşadası limanına 68 km uzaklıktadır.

5.3. Ortaklar OSB

Aydın Ortaklar OSB'nin 24 Ocak 1997 tarihinde resmi gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmasına karar verilmiş, Ocak 2004 tarihi itibarıyla katılımcı kaydına başlanmıştır. 2008 yılında altyapı çalışmaları başlanan OSB yatırımcılar tarafından yoğun ilgi görmüş ve günümüzde doluluk oranı %96'ya ulaşmıştır. Bu sebeple OSB genişleme çalışmalarına başlamayı planlamaktadır (Aydın Sanayi ve Enerji sf. 28, Yeni Asır 2015). 120 hektar alanda karma tip olarak tasarlanan OSB'de hâlihazırda 26 firma faaliyet göstermekte ve 1.000 kişiye istihdam sağlamaktadır.

Ortaklar OSB, Ortaklar-Söke karayolu üzerinde kuruludur ve demiryolu hattına sadece 3 km uzaklıktadır. Ortaklar DDY İstasyonu yük taşıma imkânı sunmakta ve OSB girişine yükleme boşaltma istasyonu yapılması planlanmaktadır. Aydın şehir merkezine 40 km uzaklıkta bulunan tesis Adnan Menderes Havalimanına 84 km ve İzmir Limanına 101 km uzaklıktadır.

5.4. Söke OSB

Söke OSB Ege Bölgesi Sanayi Odası, Söke Ticaret Odası, İl Özel İdaresi ve Söke Belediyesi'nin girişimi ile 1996 yılında kurulmuş, 2000 yılında tüzel kişilik kazanmıştır. OSB Batı Söke Çimento fabrikasının arkasında yer alan Kızıllığın olarak adlandırılan mevkide 185 hektarlık alanda yer almaktadır.

Söke OSB merkezi bir konumda bulunmaktadır. İzmir-Aydın otoyoluna 10 km, Söke şehir merkezine 3,8 km ve Aydın şehir merkezine 49,7 km uzaklıktadır. Karayolu ulaşımı haricinde İzmir, Aydın ve Denizli istikametine demiryolu ulaşımı imkânı da bulunmaktadır. OSB Kuşadası limanına 28 km, İzmir limanına 109 km, İzmir Adnan Menderes Havaalanına ise 104 km uzaklıktadır.

5.5. Nazilli OSB

Nazilli OSB'nin 1996 yılında Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmasına karar verilmiş, 1998 yılında fiilen faaliyete geçmiştir. İslah edilmiş 1.260 hektar alan üzerine kurulmuştur. Aydın'ın en genç OSB'si olmasına rağmen altyapısı tamamlanmış ve doğalgaz şebekesi bitirilmiş tek OSB olma özelliği taşımaktadır (Aydın Sanayi ve Enerji sf. 34, Yeni Asır 2015). Nazilli OSB arazi alanınının 700 hektar daha büyütülüp 2.000 hektara çıkarılması için Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na başvuruda bulunulmuştur. Böylelikle, Nazilli'nin sanayi kenti olma hedefine bir adım daha yaklaşılabileceği, istihdam ve katma değer artacaktır.

Nazilli OSB İzmir – Denizli ticaret koridorunda konumlanmıştır. Aydın'a 45 km, Denizli'ye 82 km uzaklıktadır. Nazilli tren istasyonu OSB'den sadece 3 km uzaklıktadır. Havayolu ve denizyolu taşımacılığı için İzmir Adnan Menderes Havalimanı ve Alsancak Limanı uygundur. OSB bu noktalara sırasıyla 139 km ve 156 km uzaklıktadır.

5.6. Çine OSB

Çine OSB 2003 yılında kurulmaya başlanmış, günümüzde 2 bin 830 dönümlük onaylı imar planına sahip bir OSB'dir. Özellikle gıda üreticilerinin tercih ettiği karma tip bu OSB adeta yatırımcıların ilgi odağı haline gelmiş olup 2016 yılında 3.000 kişiye istihdam sağlaması beklenmektedir. Atık su arıtma projesi devam etmekte olup kara su ve peynir altı suyu arıtımı sağlanarak sanayicinin önü açılacaktır (Aydın Sanayi ve Enerji sf. 38, Yeni Asır 2015). OSB'de hemen yatırıma başlanacak nitelikte sanayi parselleri mevcuttur. Parseller tükense bile uygun konumuyla genişlemeye müsaittir.

5.7. Buharkent OSB

Buharkent OSB İzmir – Denizli karayolu üzerinde bulunmakta olup Denizli merkeze sadece 30 km uzaklıktadır. OSB'ye 2000 yılında 90 hektar alan tahsis edilip sınırları belirlenmiş, 2004 yılında planlama çalışmalarına başlanmıştır. OSB kamulaştırma çalışmaları tamamlandığında 150 hektar alana ulaşılacaktır. Tarımsal faaliyetin yoğun olduğu bölgede OSB'nin varlığı tarıma dayalı sanayi yatırımları için avantaj sağlamaktadır.

Tablo 7 Organize Sanayi Bölgeleri İmar Çevre Yönetimi ve Altyapı Bilgileri

		Astim	Aydın	Çine	Nazilli	Ortaklar	Söke
İmar Bilgileri	Taks	0,55	0.70	0.70	0,7		0,7
	Kaks	0,7	0.70	0.55	0,7	0.70	0,7
	Sanayi parsel sayısı	244	59	73	42	31	32
	Tahsis edilen parsel sayısı	126	58	67	42	30	32
	Tahsis edilecek parsel sayısı	118	1	6	Yok	1	0
	Üretimde parsel sayısı	105	54	7	22	11	5
	İnşa aşamasında parsel sayısı	3	5	9	14	8	16
	Proje aşamasında parsel sayısı	5	-	33	6	11	11
	Üretime Hazır Parsel Sayısı	13					
Altyapı	Yangın suyu inşaatı	Tamamlandı	Tamamlandı	Yok	Yok	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Hisrant sistemi	Tamamlandı	Tamamlandı	Yok	Var	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Yağmur suyu kanalları	Tamamlandı	Tamamlandı	Yok	Var	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Kanalizasyon inşaatı	Tamamlandı	İlave Yapılacak	%50 Tamamlandı	Tamamlanmış	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Doğalgaz dağıtım şebekesi inşaatı	Tamamlandı	Tamamlandı	Yok-ProjeYapılıyor	Tamamlanmış	Devam Ediyor	Proje Aşamasında
	Elektrik şebekesi inşaatı	Tamamlandı	Tamamlandı	%50 Tamamlandı	Tamamlanmış	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Telekomünikasyon inşaatı	Tamamlandı	Tamamlandı	Yok	Tamamlanmış	Tamamlandı	Proje Aşamasında
	İnternet sağlayıcı	Tamamlandı	Tamamlandı	Yok	Var	Tamamlandı	Süperonline
	Yol alt ve üst yapı inşaatı	Tamamlandı	Tamamlandı	%20 Tamamlandı	Tamamlanmış	Tamamlandı	İnşaat Halinde
Çevre Yönetimi	Çevre yönetim birimi	Yok	Yok	Kurulmadı	Yok	Tamamlandı	Hizmet Alımı
	Merkezi atık su arıtma tesisi	Var	Var	Evsel Atık Paket Arıtma	Var	Tamamlandı	Yok
	Atıksu deşarj ünitesi	Var	Var	Yok	Var	Tamamlandı	Yok

	Su dağıtım şebekesi	Var	Var	%70 Var	Var	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Su temini	Var	Var	Derin Kuyu ve Pompaj	Artezyen	Tamamlandı	Derin Kuyu
	Su deposu	Var	Var	Var	Yok	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Su dağıtımı	Var	Var	%70 Var	Var	Tamamlandı	İnşaat Halinde
	Su hijyeni	Var	Var		Evet	Tamamlandı	Rapor Aşamasında
	Çöp toplama ve genel temizlik	Genel temizlik	Genel temizlik	Genel temizlik	Genel temizlik	Genel temizlik	Söke Belediyesi
	Elektrik alınan merkeze uzaklık	1,5 Km	10 Km	OSB Bünyesinde	2,7 Km	15 Km	700 mt
	Elektrik temini	Var	25 MVA (TEİAŞ)		Nazilli TEİAŞ TM	AYDEM OG HATTI	Dağıtım Şirketinden
	Elektrik kurulu gücü	13 MVA	25 MVA		12 MW	30 MW	8 MW
	Elektrik satış fiyatı		0.208 TL/KWH		0,205 TL/kWh	0.205219-TL	Dağıtım Lisansı Yok
	Elektrik dağıtım şebekesinin özelliği	Havai	Yeraltı ve havai	Havai Hat	Yer Altı	Yeraltı OG	Havai Hat
	Elektrik dağıtım şebekesi gerilim kademesi	34,5	31,5	OG+AG	31,5 kv.	31,5 kVa	34.5 kv
	Doğalgaz şebekesi	Var	Yok	Yok	Var	Devam Ediyor	Proje Aşamasında
	İtfaiye merkezi	Var		Yok	Yok	Devam Ediyor	Yok
	Ortak sağlık birimi	Yok	Var	Yok	Yok	Devam Ediyor	Yok
	Acil servis	Yok	-	Yok	Yok	Devam Ediyor	Yok
	Güvenlik	Var	Var	Yok	Yok	Devam Ediyor	Var
	Tır parkı ve kantar	Yok	-	Yok	Proje Aşamasında	Tır parkı Var.	Kantar
	Sosyal tesisler	Var	Var	Yok	Proje Aşamasında	Var	Proje Aşamasında
Uzaklık	Yerleşim Yerine Uzaklık (km)	0	3	10	2	3	1
	Hava limanına uzaklık (km)	80	110	120	140	75	90
	Limana Uzaklık (km)	120	130	90	163	102	110

6. Ulaşım ve Lojistik

Aydın ili ulaşım ve lojistiğinin bel kemiğini 761 km karayolu ulaşım ağı, 147 km demiryolu ulaşım ağı ile Kuşadası ve Didim limanları oluşturmaktadır.

Aydın ili önemli bir ulaşım bağlantısı olan İzmir – Antalya karayolu üzerinde yer almaktadır. İzmir, Manisa, Denizli ve Muğla şehir merkezlerine karayolu ile en fazla iki saat uzaklıkta bulunan Aydın, Türkiye'nin önemli ticaret, sanayi ve turizm kentlerinden İstanbul'a 583 km, Ankara'ya 586 km, Bursa'ya 428 km ve Antalya'ya 343 km uzaklıktadır.

Tablo 8: Aydın Karayolu Ulaşım Ağı

Otoyol Uzunluğu (km)	53
İl Yolu Uzunluğu (km)	391
Devlet yolu uzunluğu (km)	306
Toplam (km)	761

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet ve İl Yolları Envanteri,2017

İl özellikle son yıllarda yapılan kamu yatırımları ile ulaşımında gelişmişlik standartlarını yakalamıştır. 2003 – 2015 yılları arasında toplam 230 km bölünmüş yol yapılarak toplam bölünmüş yol uzunluğu 346 km'ye ulaşmıştır (Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2015, Sf. 11). İlimizde 51 km otoyol, 319 km devlet yolu ve 391 km il yolu olmak üzere toplam 761 km yol bulunmaktadır.

Tablo 9: Yol Ağı Cinsi, 2017

Asfalt Betonlu (km)	243
Sathi Kaplama (km)	444
Stabilize (km)	0
Diğer (km)	10

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet ve İl Yolları Envanteri,2017

İlimizde bulunan 474 km'lik yol sathi kaplama, 216 km'lik yol asfalt betonu ve 20 km'lik yol diğer yollardan oluşmaktadır.

Tablo 10: Aydın İli Demiryolu Uzunluğu, 2012

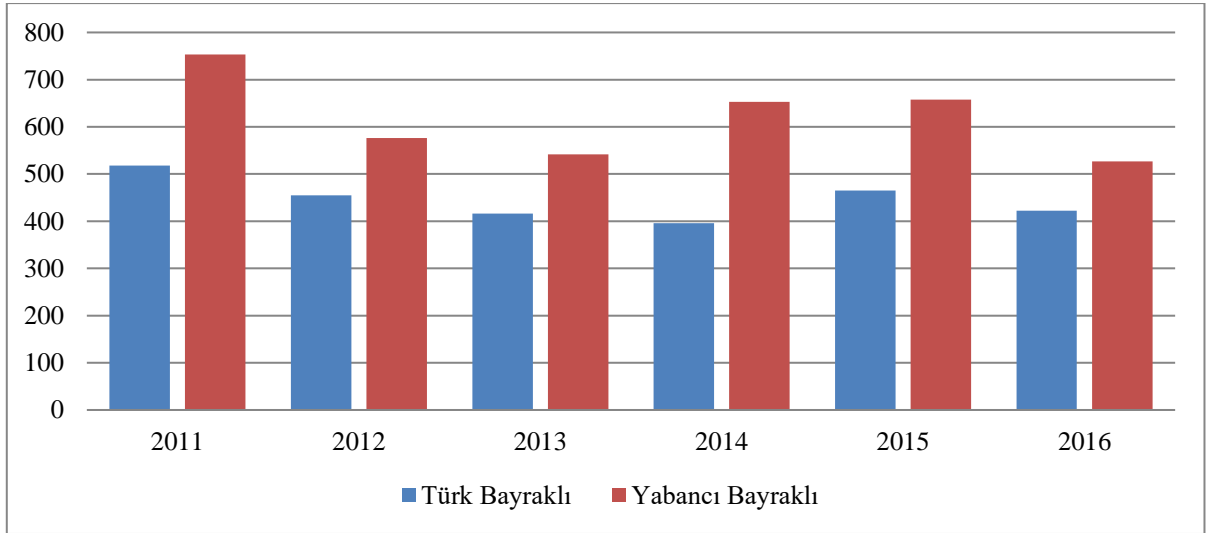
İl	İlçe	Demiryolu Uzunluğu (km)
Aydın	Kuyucak	34,7
	Nazilli	16,3
	Sultanhisar	13,9
	Merkez	40,7
	Germencik	26,5

Kaynak: TCDD 3. ve 7. Bölge Müdürlükleri

Anadolu'da ilk demiryolu hattı inşasına İzmir – Aydın illeri arasında bir İngiliz firmasına verilen imtiyaz ile 1856 yılında başlanmış ve 1866 yılında hat tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Bu hat ilerleyen yıllarda Manisa ve Denizli illerine doğru genişletilmiştir.

Aydın il sınırları içinde kalan demiryolu uzunluğu 146 km'dir. İzmir limanına kadar yolcu ve yük taşımacılığı yapılmaktadır. TCDD 2014 yılı istatistiklerine göre Aydın ana hattı üzerinde gelen yolcu sayısı 1.621.541 kişi ve giden yolcu sayısı 1.593.765 kişidir. Aynı yıl hat üzerinde 149.698 ton giden ve 97.637 ton gelen olmak üzere toplam 247.335 ton yük taşınmıştır.

Grafik 5: Kuşadası Limanına Uğrayan Gemi İstatistikleri, (2011 – 2016)

Kaynak: Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü,2017

Türkiye'nin en önemli kurvaziyer limanı olan Kuşadası limanı 2003'de özelleştirilerek 30 yıllığına kiralanmıştır. Gemi kabul kapasitesi 2.400 gemi/yıl olan limana 2015 yılında 691 tanesi yabancı olmak üzere 1049 gemi giriş yapmıştır. Yaz aylarında yoğun olan liman 2014 yılında 553.231 kurvaziyer yolcusu ve 68.953 feribot yolcusu ağırlamıştır. ¹ 2016 yılında yaşanan olayların etkisiyle bu rakamlarda bir miktar düşüş görülmüştür.

İl yat turizmi olanakları ile de öne çıkmaktadır. Kuşadası Yat Limanı 600 tekne kapasite ile hizmet vermektedir. Sisam adasına seferlerin düzenlendiği limanda ayrıca tekne turları da yapılmaktadır.

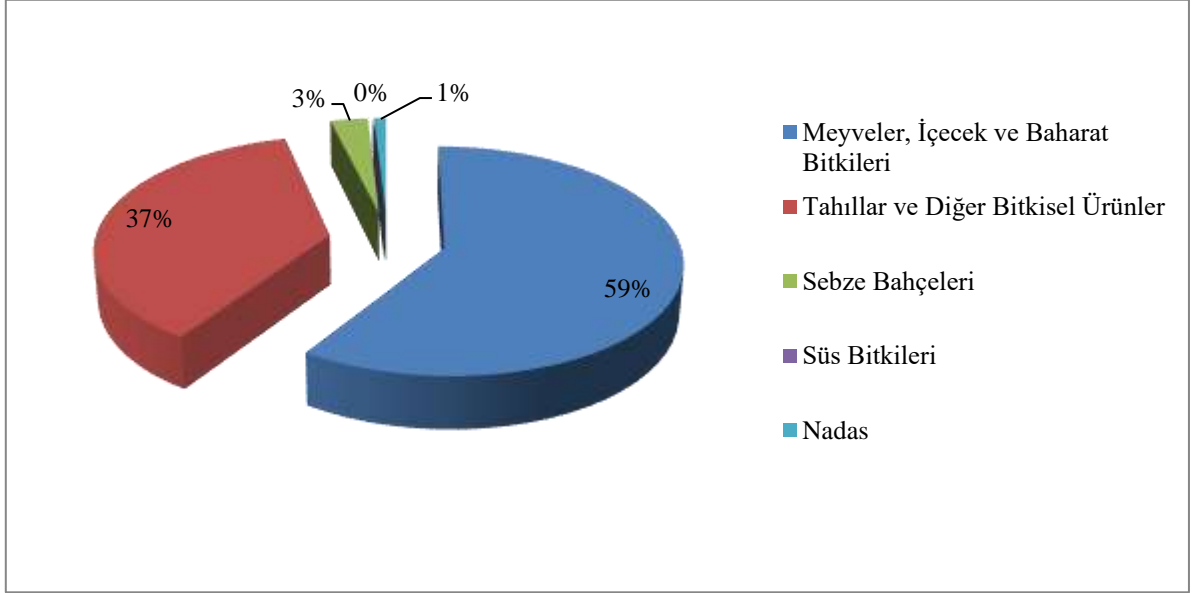
Didim Yat Limanı 2007 yılında yap – işlet – devret esasına göre inşa edilmiş olup 30 ayda tamamlanarak 2009 yılında hizmete girmiştir. Liman denizde bağlama için 450 ve karada park için 650 tekne kapasiteye sahiptir.

¹ Veri <http://www.globalyatirim.com.tr/tr/yatirimlar/liman/global-liman-isletmeleri/66-ege-ports> sitesinden alınmıştır.

7. Tarımsal Üretim

Aydın ekonomisinde tarım ve tarım dayalı sanayi en önemli sektör olarak göze çarpmaktadır. İlin tarıma elverişli toprakları, zengin su kaynakları ve uygun iklimi Akdeniz tipi bitkisel üretimin yapılmasına imkân tanımaktadır.

Grafik 6: Aydın İli Tarımsal Arazi Kullanımı

Kaynak: TÜİK, Veritabanları, Bitkisel Üretim İstatistikleri,2016

TÜİK 2014 yılı verilerine göre tarım yapılan arazilerin yüzölçümü 370.242 ha olup ilin yüzölçümünün (800 bin ha) %46'sına eşittir. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM) 2014 verilerine göre ilde çiftçi kayıt sistemine kayıtlı çiftçi sayısı 50 bin 545 kişidir. Tarımsal arazi kullanımı verileri incelendiğinde toplam tarım arazisinin %58,2'sinin (215.544 ha) meyveler, içecek ve baharat bitkileri ekimine, %38'inin (140.490 ha) tahıllar ve diğer bitkisel ürünler üretimine, %3'ünün (10.907 ha) sebze bahçelerine, %1'inin (3.292 ha) nadasa ve 9 ha'lık alanın süs bitkileri yetiştiriciliğine ayrıldığı görülür. En geniş ekim alanı meyveler, içecek ve baharat bitkilerine ayrılmıştır.

Tablo 11: Aydın İli Tarımsal Üretim Üstünlükleri (Ton), 2016

Ürün	Türkiye	Aydın	Oran
Kereviz (Sap)	2.113	1.733	82,02
İncir	305.450	182.775	59,84
Arpa (Yeşil Ot)	69.199	35.125	50,76
Kestane	64.750	25.423	39,26
Turunç	2.250	485	21,56
Yem Şalgamı	355.667	74.279	20,88
İtalyan çimi	210.935	43.941	20,83
Enginar	36.368	6.219	17,10

Zeytin (Yağlık)	1.300.000	209.656	16,13
Pamuk (Lif)	756.000	117.532	15,55
Pamuk (Kütlü)	2.100.000	326.475	15,55
Pamuk Tohumu (Çiğit)	1.260.000	195.885	15,55

Kaynak: TÜİK, Veritabanları, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2016

İlde yetiştirilen katma değeri en yüksek tarım ürünleri incir, kestane, zeytin ve pamuktur. Bunun yanı sıra il kereviz (sap), turunc, enginar, çilek ve mandalina (king) üretiminde iddialıdır. 2014 yılı TÜİK verilerine göre Aydın Türkiye’de üretilen toplam kereviz (sap) üretiminin %80,8’ini, enginar üretiminin %18,3’ünü, çilek üretiminin %16,2’sini ve mandalina (king) üretiminin %4,4’ünü tek başına karşılamaktadır.

Türkiye, 2013 yılı FAO verilerine göre 298.914 ton² incir üretimi ile Dünya incir üretiminde lider ülke olup toplam incir üretiminin yaklaşık %27’sini tek başına karşılamaktadır. Türkiye’de incirin en fazla üretildiği il Aydın’da aynı yıl 186.870 ton³ incir üretilmiştir. Bu miktar Türkiye toplam incir üretiminin yaklaşık %63’üne denk gelmektedir. İlgili veriler değerlendirildiğinde Aydın’ın incir üretiminde küresel bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

İlin ekolojik durumu özellikle meyvenin olgunlaşma dönemindeki sıcaklık, nem ve rüzgar koşulları Aydın incirinin kalitesini en yukarıya taşımaktadır. Yaş, kuru ve ezme şeklinde tüketilen incir ilin en önemli ihraç ürünlerindedir.

Aydın ilinde en çok yetişen tarım ürünlerinden biri de kestanedir. İlde kestane tarımı tamamen doğal koşullarda, tarımsal ilaç ve suni gübre kullanılmadan yapılmaktadır.

2013 yılı FAO verilerine göre Çin 1.650.000 ton⁴ kestane üretimi ile dünyanın en çok kestane üreten ülkesi olup toplam üretimin %82’lik kısmını kendisi karşılamaktadır. Çin’i %3,4’lük payı ile Kore ve %3’lük payı ile Türkiye izlemektedir.

Ülkemizde 2014 yılında 63.750 ton kestane üretilmiştir. Aydın aynı yıl 21.215 ton kestane üretimi yaparak %33,3’lük bir paya sahip olmuştur. İlimiz Türkiye kestane üretiminin üçte birini tek başına karşılamakta aynı zamanda kestanenin en çok üretildiği il olma özelliği taşımaktadır.

Türkiye kestane ihracatında İtalya ve Yunanistan başta olmak üzere AB ülkeleri, Suudi Arabistan, Lübnan ve İsrail gibi Ortadoğu ülkeleri başı çekmektedir (P. Karahocagil ve İ. Tosun 2004, Kestane, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü-Bakış). İhracata giden üretimin önemli bir bölümünü ise Aydın karşılamaktadır.

Bariş ve umudun temsilcisi olarak görülen zeytinin anavatanı Akdeniz kıyılarıdır. Nitekim dünyada zeytinin en çok üretildiği ilk beş ülke Akdeniz ülkeleri olarak adlandırılan İspanya (9.250.000 ton), İtalya (2.940.545 ton), Yunanistan (1.917.623 ton), Türkiye (1.676.000 ton) ve

² FAOSTAT, <http://faostat.fao.org> /Erişim tarihi: 18 Nisan 2016.

³ Türkiye İstatistik Kurumu, <http://tuikapp.tuik.gov.tr> /Erişim tarihi: 18 Nisan 2016.

⁴ FAOSTAT, <http://faostat.fao.org> /Erişim tarihi: 18 Nisan 2016.

Fas (1.871.675)⁵tır. Türkiye’de 2014 yılında 1.300.000 ton yağlık ve 400.000 ton sofralık zeytinyağı üretilirken aynı yıl Aydın’da 243.778 ton yağlık ve 53.462 ton sofralık zeytin üretilmiştir. İl Türkiye yağlık zeytin üretiminin %18,8’ini karşılamakta ve ülkemizde en çok yağlık zeytin yetiştirilen il olma özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda ilimiz Türkiye sofralık zeytin üretiminin %13,4’ünü karşılamaktadır ve en fazla sofralık zeytin üretilen 3. ildir.

Aydın’da narenciye bahçeleri (portakal, limon ve mandalina), mısır, domates, biber, patlıcan gibi sebze türleri, ceviz ve badem, ayva, şeftali, erik ve çilek gibi meyveler de önemli tarımsal ürünler arasında yer almaktadır.

Örneğin domates Dalama, çilek Sultanhisar ve Atça, erik Umurlu, portakal ise Sultanhisar ilçesinde öne çıkmaktadır. Elma ve kiraz yetiştiriciliği ise yeni başlamakla birlikte gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Ayrıca hayvancılıkta kullanılmak üzere silaj ve fiğ gibi yem sanayiine yönelik üretim de yapılmaktadır. Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları konularında da son yıllarda Aydın’da bilinçlenme ve yaygınlaşma görülmektedir.

Tablo 12: Organik Bitkisel Üretimde Aydın İlinin Yeri

İl Adı	Çiftçi sayısı	Üretim alanı (Ha)	Üretim (Ton)
Manisa	4.338	26.899	350.337
Aydın	12.721	68.103	311.892
Mus	2.292	33.764	258.470
Van	5.713	71.026	223.580
Erzurum	2.835	38.154	145.002
Agri	1.723	43.448	142.489
Malatya	1.328	9.070	120.631
Kars	3.540	52.339	116.943
Izmir	3.402	35.773	105.903
Niğde	499	4.172	81.705

Kaynak: TÜİK, İstatistiki Göstergeler, Bölgesel İstatistikler, Organik Bitkisel Üretim

Dünyada organik sertifikalı ürünlere olan ilginin hızla artması, organik tarım sektörünü önemli bir yatırım tercihi haline getirmiştir. Organik tarım ürünü üretimi ile Türkiye’de ikinci sırada yer alan Aydın, yaklaşık 66 bin hektarlık alanda yıllık 191.946 tonluk bir üretim hacmine sahiptir. Türkiye’de organik tarım ile uğraşan çiftçi sayısının en fazla olduğu (13.022 kişi) il olan ilimiz her gün bir yenisi açılan modern tesisleri ve deneyimli çiftçisi ile ülke sıralamasında yakın zamanda ilk sırada yer alacaktır.

Tablo 13: Hayvansal Üretim, Aydın

Hayvansal Üretim	2012	2013	2014	2015	2016
Süt Üretimi (Ton)	410.069	415.073	439.564	439.326	447.399

⁵ FAOSTAT, <http://faostat.fao.org> /Erişim tarihi: 18 Nisan 2016. Veriler 2013 yılına aittir.

Bal (Ton)	2.907	3.162	3.447	4.007	3.958
-----------	-------	-------	-------	-------	-------

Kaynak: TÜİK, Veritabanları, Hayvancılık İstatistikleri,2017

İlimizde süt üretimi 2012 – 2016 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. 2016 yılında ilde 447.399 ton süt üretilmiştir. Bal üretimi de artmış, 2014 yılında 3.447 tona ulaşmış ve çam balı üretiminde Türkiye’de 2. Sırada yer almıştır⁶

Tablo 14: Hayvan Varlığı, Aydın

Hayvan Varlığı	2012	2013	2014	2015	2016
Büyükbaş	320.978	326.520	343.940	337.223	340.599
Küçükbaş	288.382	299.105	304.928	311.895	304.197
Kanatlı	2.727.134	2.909.508	2.960.594	3.420.295	3.513.452

Kaynak: TÜİK, Veritabanları, Hayvancılık İstatistikleri,2017

İlimizde büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı 2010 – 2014 yılları arasında sürekli artmış son iki yılda ise dalgalı bir seyir izlemiştir. Kanatlı hayvan varlığı ise 2011 ve 2012 yılları haricinde sürekli artış göstermiştir.

8. Sanayi Üretimi

Aydın; tarım, turizm ve enerji sektörleri yanında sanayi sektöründe de önemli bir potansiyele sahiptir. İmalat sanayi Aydın’da 1950’li yıllardan sonra gelişmeye başlamıştır. Tarımsal üretime paralel olarak genellikle iç pazara yönelik gıda, dokuma ve tarım araçları imalatında gelişme gösterirken, ilde 1937 yılında faaliyete geçen Nazilli Basma Fabrikası’nın dışında yüzyılın ilk yarısında büyük ölçekli başka bir yatırım gerçekleşmemiştir. Öte yandan il genelinde elde edilen tarımsal ürünlerin ihracat amacıyla İzmir Limanı’na sevki ve söz konusu ilde daha önce gelişme gösteren sanayi yatırımları sonucunda, daha ziyade İzmir’in üretimine hammadde sağlayan bir il konumuna gelmiştir.

1950’li yıllardan itibaren ise ildeki sanayi yatırımlarının dokumacılık, inşaat malzemeleri ve metal eşya imalatı alanlarında yoğunlaştığı gözlenmektedir. 1958’de faaliyete geçen Kemer Hidroelektrik Santrali ise ildeki sanayi yatırımlarına hız kazandırmıştır. Bu tarihten itibaren tuğla, kiremit, çimento, otomotiv, tekstil ve gıda sanayi büyük gelişme göstermiştir.

Bölgedeki iller bazında istihdam verileri incelendiğinde Aydın ilinde tarım istihdamının %50’lere ulaştığı ve tarım yoğun nüfusun daha çok kırsalda toplandığı görülmektedir. Sanayi sektöründe çalışanlar daha çok Merkez, Nazilli, Söke ilçelerinde, hizmet sektöründe çalışanlar ise Merkez, Nazilli ve turistik merkez olan Kuşadası ilçelerinde yoğunlaşmıştır (Çevre Düzeni Eylem Planı).

⁶ Aydın İli Tarımsal Yatırım Rehberi (2015), T.C Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi.

İlimizde kapasite raporuna sahip firma sayısı 845'dir. Kapasite raporuna sahip firma personelinin uzmanlık alanlarına göre dağılımını gösteren tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 15: Kapasite Raporu ve Personelin Uzmanlık Alanlarına Göre Dağılımı

İl/Ülke	Kapasite Raporu	Mühendis	Teknisyen	Usta	İşçi	İdari	Toplam
Aydın	845	859	1.006	1.726	23.404	2.961	30.343
Türkiye	72.369	118.131	126.406	206.225	2.182.521	330.064	2.994.120

Kaynak: TOBB Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri,2016

Türkiye'de 2014 yılında düzenlenen kapasite raporlarının %1,13'ü Aydın'da düzenlenmiştir. Aydın ilinde kayıtlı sanayi işletmelerinde çalışan kişi sayısı 30.343'tür. Bunların %2,68'i mühendis, %75,96'sı işçi ve %9,48'i idari personeldir.

Sanayide çalışanların, %37'si gıda ürünleri imalatı sektöründe, %8'i başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı sektöründe istihdam edilmektedir. Aydın ilinde bulunan sanayi işletmelerinin %51'i mikro ölçekli, %38'i küçük ölçekli, %10'u orta ölçekli, %1'i büyük ölçeklidir⁷.

Sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında; gıda ürünleri imalatı(%43), diğer madencilik ve taş ocakçılığı(%9) , başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı(%8), diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı(%8) ile tekstil ürünleri imalatının(%5) ilk sıralarda yer aldığı görülür⁸.

2014 yılında düzenlenen kapasite raporlarının ilgili oldukları iş kolları incelendiğinde de gıda ürünleri imalatının ağırlığı fark edilmektedir.

Tablo 16: Kapasite Raporu En Çok Kodlanan İş Kodları

Sıra	Açıklama	Kapasite Raporu Sayısı
1	Zeytin yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı artıklar (prina dâhil)	78
2	Diğer meyveler (incir, turunçgiller, üzüm ve ceviz hariç) - kurutulmuş	75
3	Pamuk tohumu yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar	51
4	Pamuk (kardelenmiş veya taranmış)	48
5	Yalnızca zeytinden elde edilen yağlar ve fraksiyonları, ham (kimyasal olarak değiştirilen yağlar hariç)	44

Kaynak: TOBB Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri, 2016

Gıda imalat sanayisinin öne çıkan özelliği, yörenin geleneksel bir tarım ürünü olan zeytinin değerlendirilmesine yönelik zeytin işleme ve zeytinyağı imalat dallarının gıda sanayi içerisinde

⁷ Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2013), 81 İl Sanayi Durum Raporu, Ankara.

⁸ Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2013), 81 İl Sanayi Durum Raporu, Ankara.

önemli bir ağırlığının olmasıdır. Un, ekmek, şekerli gıda maddeleri, süt ürünleri üretimi ve meyve paketlemeye yönelik gıda sanayi alt dalları da öne çıkan diğer alanlardır.

İlin en önemli imalat sanayi alt sektörlerinden birisi metal eşya, makine-teçhizat imalat sanayiidir. Bu sektördeki işletmelerin büyük bir bölümü tarım araçları üreten, bir kısmı da ağırlıkla İzmir'deki makine imalat ve otomotiv sanayisine parça üreten yan sanayi durumundadır. Tarım sektörünün gelişmiş olduğu ilde özel bir önem taşıyan tarım iş makineleri sanayisinde; pulluk, diskaro, gübre serpmeye makineleri, pülverizatör gibi tarım iş makineleri yüksek kalitede üretilmektedir. Türkiye'nin en büyük dondurma makineleri, derin dondurucu ve dondurma muhafazası üreten firması Aydın'dadır.

İlimizdeki başlıca sanayi tesisi türleri; tekstil makinaları sanayi, zeytinyağı sıkma makinaları sanayi, derin dondurucu ve dondurma makinaları sanayi, çimento sanayi, motosiklet montaj tesisi, otomotiv yan sanayi (jant-vites kutusu dişlisi- motosiklet piston ve segmanları) sabun sanayi, hidrolik mil ve boru imalat sanayi, kızgın yağ ve kalorifer kazanları imalat sanayi, hidrolik iş makinaları sanayi, maden öğütme tesisleri, tarım makinaları imalat sanayi, panel radyatör imalat sanayi, yem sanayi, mermer işleme tesisleri, iplik, dokuma ve hazır giyim sanayidir. Ayrıca pamuk, incir, zeytin, kestane, narenciye, sebze, et ve süt ürünlerini işleyen tesisler ile birlikte tarıma dayalı sanayi de oldukça güçlüdür.

Tablo 17: İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları

Sektör	Girişim Sayıları
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	21.353
Ulaştırma ve depolama	7.402
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	7.320
İmalat	5.475
İnşaat	4.910
Diğer hizmet faaliyetleri	3.945
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	2.718
Gayrimenkul faaliyetleri	1.547
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	898
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	727
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	588
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	557
Eğitim	525
Bilgi ve iletişim	360
Finans ve sigorta faaliyetleri	283
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	107
Madencilik ve taş ocakçılığı	100
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	76

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Sanayi İstatistikleri,2016

Aydın'daki girişimlerin iş kayıtlarına göre mevcut dağılımı incelendiğinde tüm girişimlerin %8,56'sının imalat alanında faaliyet gösterdiği görülür. Girişim sayılarının en yüksek olduğu ilk üç sektör toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı, ulaştırma ve depolama, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetidir.

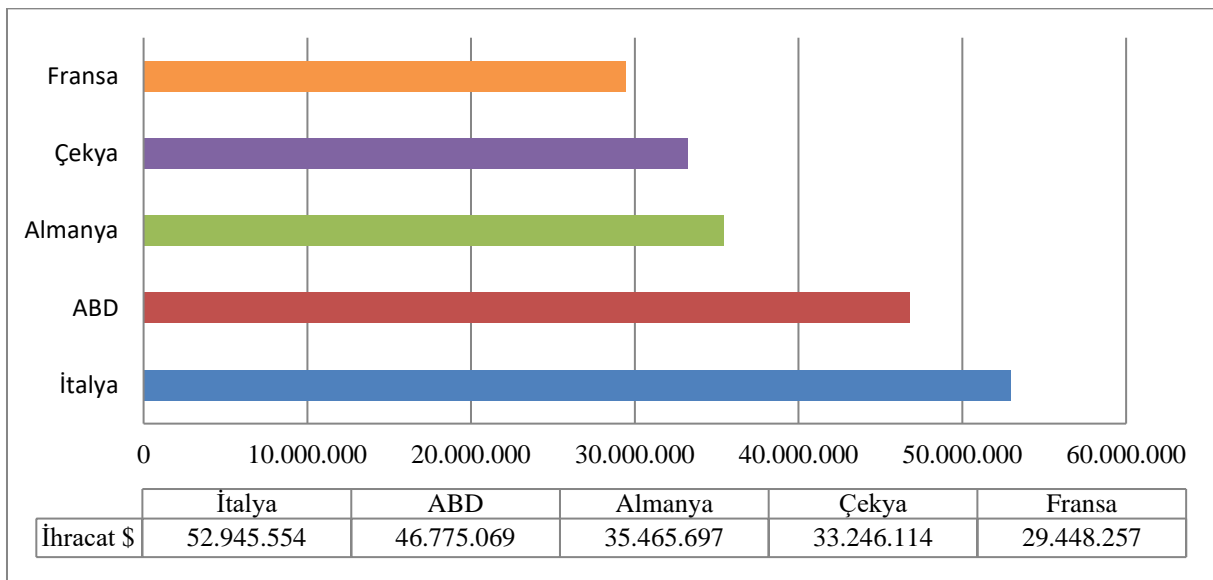
Tablo 18: Aydın İli İhracatı 2012 – 2016 (1000, \$)

	2012	2013	2014	2015	2016
Türkiye	152.461.73 7	151.802.63 7	157.610.15 8	132.194.40 3	142.529.58 4
TR 32	3.577.085	3.724.794	3.902.909	3.061.461	3.436.411
Aydın	711.315	697.489	744.570	586.318	617.679
Türkiye İhracatındaki Payı (%)	0,47	0,46	0,47	0,44	0,43
TR 32 İhracatındaki Payı (%)	19,89	18,73	19,08	19,15	17,97

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri,2017

Aydın'ın ihracat değerleri 2011 – 2016 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. 2011 İhracat değerlerinde yaşanan dalgalanmaya paralel olarak ilin Türkiye ihracatındaki payı da belirtilen zaman aralığında artıp azalmıştır. 2011 yılında Türkiye ihracatının %0,52'sini karşılayan il, 2016 yılına gelindiğinde toplam ihracatın %0,43'ünü karşılayabilmiştir. İlin TR32 Düzey 2 Bölgesi ihracatındaki payı %19'lar civarındadır. İl, en yüksek payını %19,89 ile 2012 yılında almıştır. 2015 yılında ilin bölge ihracatından aldığı pay %19,15 olarak ölçülmüştür.

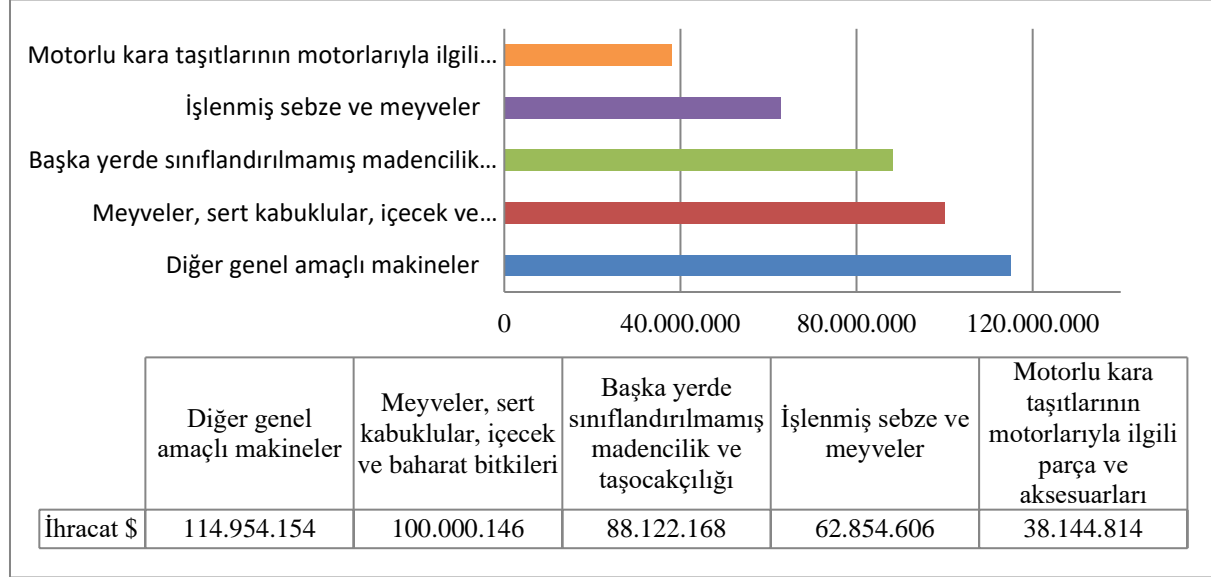
Grafik 7:Aydın'dan En Fazla İhracat Yapılan 5 Ülke ve İhracat Değerleri

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri,2016

Aydın'dan en fazla ihracat yapılan ülke İtalya'dır. İlin İtalya ile olan ihracat hacmi yaklaşık 52 milyon dolar civarındadır. İtalya'yı ABD, Çek Cumhuriyeti, Almanya ve Fransa izlemektedir.

Grafik 8:Aydın'dan İhracatı En Fazla Yapılan Beş Ürün Grubu ve İhracat Değerleri

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri

Diğer genel amaçlı makineler 114 milyon dolar ihracat hacmi ile Aydın'ın en fazla ihraç ettiği üründür. Diğer genel amaçlı makineleri, meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri, başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taş ocakçılığı, işlenmiş sebze ve meyveler takip etmektedir.

Tablo 19: Aydın İli İthalatı 2012 – 2016 (1000, \$)

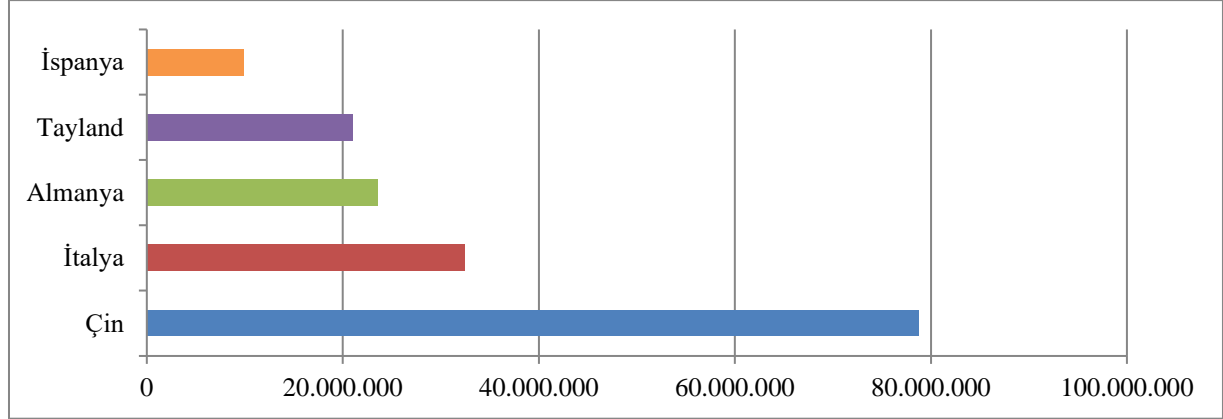
	2012	2013	2014	2015	2016
Türkiye	236.545.141	251.661.250	242.177.117	207.203.370	198.618.235
TR 32	2.676.090	2.606.543	2.549.886	2.187.287	2.130.788
Aydın	293.204	266.884	244.622	271.462	271.682
Türkiye İthalatındaki Payı (%)	0,12	0,11	0,1	0,13	0,14
TR 32 İthalatındaki Payı (%)	10,96	10,24	9,59	12,41	12,75

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri,2017

Aydın ithalat değerleri 2011 – 2015 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. 2011 yılında 313 milyon dolar olan ithalat değeri üç yıl boyunca düşüş trendine devam ettikten sonra 2016 yılında bir önceki yıla göre yükselerek 271 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İlin Türkiye ithalatındaki payı %0,10'larda seyretmektedir. İlin bölge ithalatındaki payı değişkenlik

göstermekle birlikte en yüksek değerini %12,41 ile 2015 yılında yakalamıştır. İhracat değerlerinin yüksekliğine karşı düşük ithalat değerleri ili net ihracatçı yapmaktadır.

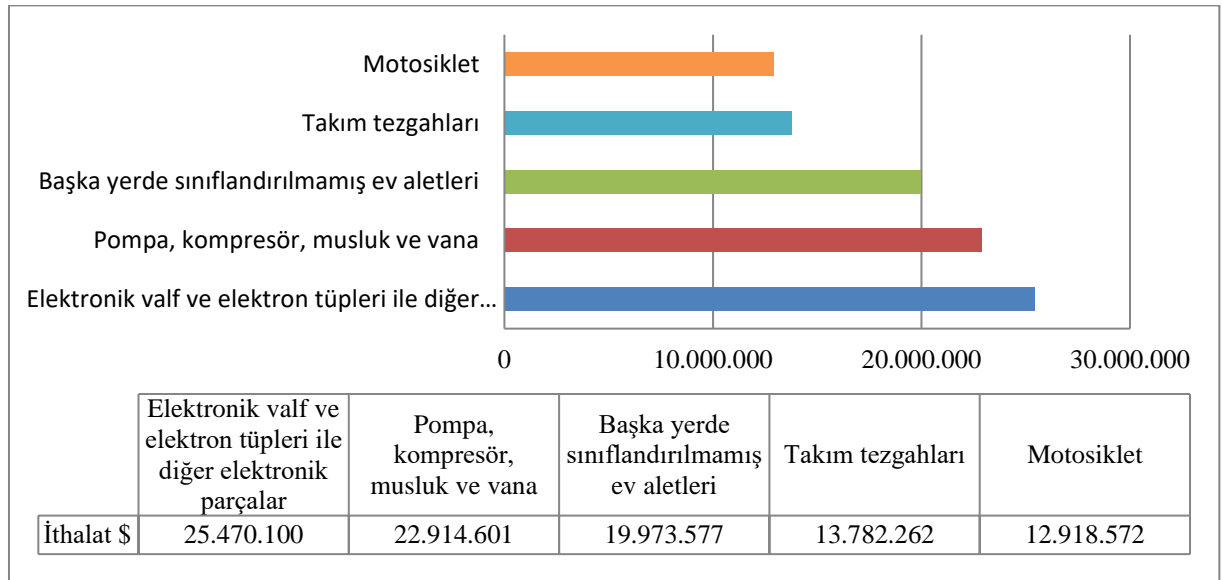
Grafik 9: Aydın'ın En Fazla İthalat Yaptığı Beş Ülke ve İthalat Değerleri(\$), 2016

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 2017

Aydın'ın en fazla ithalat yaptığı ülke Çin'dir. İlin Çin ile olan ithalat hacmi yaklaşık 85 milyon dolardır. Çin'i yaklaşık 25 milyon dolar ithalat ile İtalya takip etmektedir. Almanya, İspanya ve İsrail, İtalya'dan sonra en fazla ithalat yapan ülkelerdir. İthalat ve ihracat yani dış ticaret ilişkileri incelendiğinde en yoğun ilişkinin İtalya ile kurulduğu görülmektedir.

Grafik 10: Aydın'ın En Fazla İthal Ettiği Beş Ürün Grubu ve İthalat Değerleri, 2016

Kaynak: TÜİK, Konularına Göre İstatistikler, Dış Ticaret İstatistikleri

ISIC sınıflandırma sistemine göre Aydın ilinin 2015 yılında en fazla ithal ettiği ürün yaklaşık 23 milyon dolar ithalat hacmi ile elektronik valf ve diğer ilgili elektronik parçalar olmuştur.

Tablo 20: Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım Başvuru ve Tescil Sayıları, 2016

	Patent		Faydalı Model		Endüstriyel Tasarım	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
Türkiye	16.778	11.074	3.534	2.441	49.203	52.110
TR32	111	19	113	60	898	970
Aydın	37	8	37	19	240	254

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, İstatistikler,2017

2016 yılında Türkiye’de 16.778 patent başvurusu yapılmış, 11.074 patent tescil edilmiştir. TR 32 Bölgesi’nde ise 111 patent başvurusu yapılmış, 19 patent tescil edilmiştir. Aynı yıl Aydın ilinde 37 patent başvurusu yapılmıştır. Bu oran Türkiye’de yapılan toplam patent başvurularının %0,4’üne, TR 32 Bölgesi’nde yapılan başvuruların ise %28’ine denk gelmektedir. Aynı yıl ilde 8 patent tescil edilmiştir.

Türkiye’de 2015 yılında 3.451 faydalı model başvurusu yapılmış olup 3534 faydalı model tescil edilmiştir. Aynı yıl TR 32 Bölgesi’nde 113 faydalı model başvurusu yapılmış, 60 faydalı model tescil edilmiştir. Aydın ilinde 37 faydalı model başvurusu yapılmıştır. Türkiye toplam faydalı model başvurularının %0,8’i ve TR 32 Bölgesi toplam faydalı model başvurularının %29’u Aydın ilinden yapılmıştır.

2016 yılında Türkiye’de endüstriyel tasarım başvuru sayısı 49.203, tescil sayısı ise 52.110 olarak kaydedilmiştir. TR 32 Bölgesi’nde ise 898 başvuru ve 970 tescil yapılmıştır. Aydın ilinde 240 endüstriyel tasarım başvurusu yapılmıştır. Bu, Türkiye’de yapılan toplam başvuru sayısının %0,4’üne TR32 Bölgesi’nde yapılan başvuru sayısının ise %21’ine denk gelmektedir. Aynı yıl ilde 254 tasarım tescili yapılmıştır.

9. Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Elektrik Santralleri

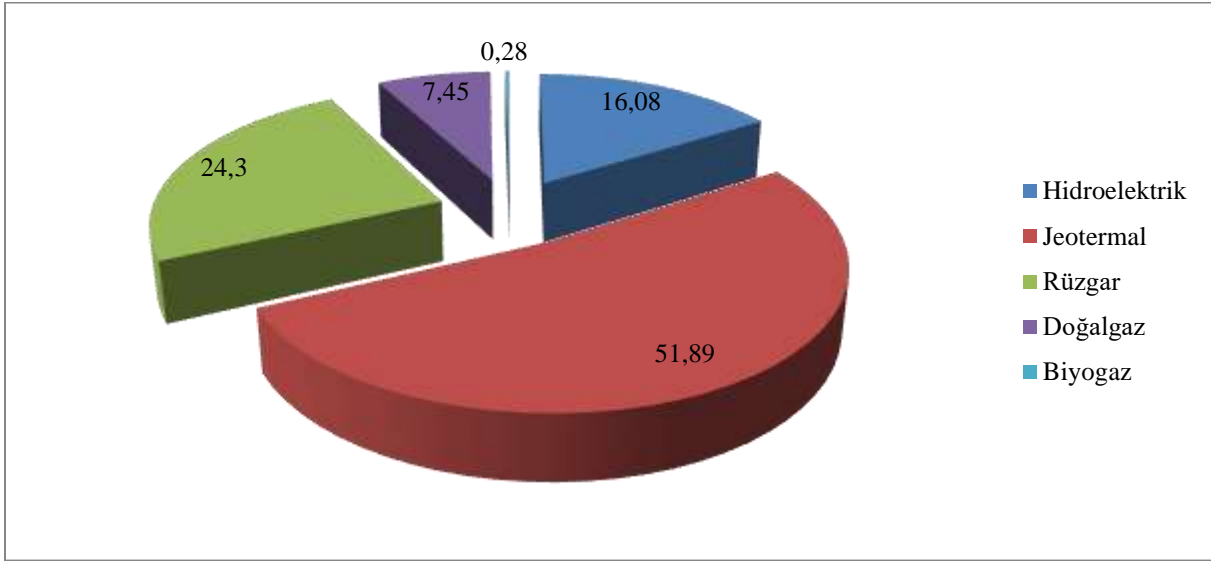
Tablo 21: Aydın İli Elektrik Üretimi (MWh)

	Üretim (MWh)	Oran (%)	Sıralama
Lisanslı	4.395.097	1,61	25
Lisanssız	6.843	0,6	28

Kaynak: Elektrik Piyasası Sektör Raporu, T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu,2016

Aydın ilinde lisanslı 4.395.097 MWh ve lisanssız 6.843 MWh elektrik üretilmektedir. İl Türkiye toplam lisanslı elektrik üretiminin % 1,53’ünü, lisanssız elektrik üretiminin ise % 0,41’ini karşılamaktadır. Lisanssız elektrik üretimi kurulu gücü 2,54 MWe olan ilde 377 MWh’lik enerji fotovoltaik güneş enerjisinden elde edilmiş, ihtiyaç fazlası olarak sisteme verilmiştir.

Grafik 11: Kurulu Güç Kapasitesinin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı (%)

Kaynak: Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

Enerji üretim potansiyeli oldukça yüksek olan ilimizde ikisi kamuya, 24'ü özel sektöre ait toplam 26 elektrik santrali üretime devam etmektedir⁹. Bu santrallerden 6'sı hidroelektrik 11'i jeotermal elektrik santrali, 7'si rüzgâr elektrik santrali, 1'i doğalgaz elektrik santrali, 1'i biyogaz santralidir¹⁰. Toplam kurulu güç kapasitesinin yarısını yani %51,89'unu jeotermal elektrik santrali oluşturmaktadır. Jeotermal elektrik santralini %24,30 ile rüzgâr, %16,08 ile hidroelektrik, %7,45 ile doğalgaz ve %0,28 ile biyogaz elektrik santrali takip etmektedir.

Tablo 22: Aydın İli Faturalanan Elektrik Tüketimi (MWh)

	Dağıtım Gerilim Seviyesinden Bağlı Tüketicilerin Tüketim Miktarı (MWh)	İletim Gerilim Seviyesinden Bağlı Tüketicilerin Tüketim Miktarı (MWh)	Toplam (MWh)	Oran (%)
Aydın	2.387.104	42.557	2.429.661	1,14

Kaynak: Elektrik Piyasası Sektör Raporu, T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu,2016

İlimizde 2015 yılı sonunda faturalanan elektrik tüketimi 2.242.893 MWh olup Türkiye toplam tüketiminin %1,18'ine denk gelmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarından jeotermal, rüzgâr ve biyogaz Aydın ili için önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

⁹ Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

¹⁰ Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

Türkiye dünya genelinde toplam jeotermal enerji kurulu gücünün % 2,65'ine, Aydın ise Türkiye'deki kurulu gücün %67'sine sahiptir¹¹. Büyük Menderes grabeni olarak adlandırılan Aydın – Ortaklar, Denizli – Sarayköy arasında, çoğunluğu Aydın il sınırlarında kalan bölge yüksek jeotermal kaynak potansiyeline sahiptir. Aydın ilinde, özellikle Nazilli ilçesinde evsel ısıtmada jeotermal kaynaklardan yararlanma imkânı bulunmaktadır. Bu potansiyel evsel ısıtmada kullanılabildiği gibi elektrik üretme amaçlı da kullanılmaktadır. Türkiye'deki jeotermal kurulu güç miktarı 318 MW, Aydın'da 208 MW'tır¹². Sultanhisar Salavatlı'da 8,5 megavat gücünde Türkiye'nin ilk özel sektör jeotermal elektrik santrali 2007 yılında, 47,4 megavat gücündeki ikinci jeotermal elektrik santrali ise 2009 yılında Germencik ilçesinde elektrik enerjisi üretimine başlamıştır¹³. Daha sonraki yıllarda Dora-2(2010), İrem-Sinem(2011), Deniz(2012), Pamukören (2013), Dora-3(2013), Efeler(2014), Ken-Kipaş(2015), Pamukören(2015) özel sektörce yapılarak faaliyete geçmiştir¹⁴. Isıtma ve elektrik enerjisi üretmenin yanı sıra jeotermal kaynaklar modern sera işletmelerinin ısıtılmasında da değerlendirilebilir.

Aydın'da rüzgâr enerjisi potansiyeli yüksektir. Didim ve Söke ilçelerinin kıyı kesimleri ekonomik rüzgâr enerjisi santrali yatırımları için asgari değer olarak kabul edilen 7 m/s ve üstünde rüzgâr hızına sahiptir. Rüzgâr enerjisi değerlendirilmek için yatırımcıları beklemektedir. Rüzgâr gücüne dayalı enerji üretimi özel sektör öncülüğünde çeşitli ilçelerimizde devam etmektedir. Didim ilçemizde 31,5 MW Kurulu güçte elektrik santrali 2009 yılında, Çine ilçemizde 24 MW kurulu güçte elektrik santrali 2010 yılında üretime geçmiştir¹⁵. Söke ilçemizde Çatalbük rüzgâr enerjisi üretim santrali birinci etabında 30 MW Kurulu güçte 2012 yılında, Madranbaba RES 20 MW kurulu güçte 2013 yılında, Söke RES, Ada RES ve Bağarası RES ise 2015 yılında üretime geçmiştir¹⁶.

Hayvansal ve tarımsal atıklardan enerji üretimi yani biyogaz potansiyeli yüksek illerden biri de Aydın'dır. Hayvan varlığı ile ön plana çıkan il biyogaz tesisi kurmak isteyen yatırımcılara açıktır. Özel sektör tarafından İncirliova-Sınırteke köyü mevkiinde 2013 yılında başlayan 2,48 MW gücündeki biyogaz çevrim santrali yatırımı bitirilmiş olup, üretime geçmiştir¹⁷.

10. Turizm

Aydın MÖ. 13. yüzyıla dayanan tarihi, kültürel ve doğal zenginlikleri ile geniş bir turizm yelpazesine sahiptir. Deniz, yat, termal, kültür, kongre, yayla, dağ ve doğa yürüyüşü, bisiklet, mağara, kamp ve karavan, yaban hayatı, kuş gözlemi turizm alanlarında çeşitli aktivite fırsatları sunar. Bunların yanında eko-turizm alt yapısının gelişmesi için elverişli koşullar vaat eder.

¹¹ Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Sanayi Durum Raporu 2014

¹² Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Sanayi Durum Raporu 2014

¹³ Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

¹⁴ Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

¹⁵ Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

¹⁶ Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

¹⁷ Aydın Valiliği İl Brifing Raporu 2016

Aydın, 87 turizm işletme belgeli tesis(14.594 oda sayısı ve 30.360 yatak kapasitesi) ve 32 yatırım belgeli tesis(7.421 oda sayısı ve 16.335 yatak kapasitesi) ile konaklama altyapısı sunar.

Tablo 23: Aydın İli Turizm İşletme Belgeli Tesisler

İlçe	Konaklama Tesisleri	Konaklama Tesisleri Oda Sayısı	Konaklama Tesisleri Yatak Sayısı
Efeler	6	349	693
Kuşadası	65	11.601	24.086
Didim	12	2.501	5.318
Nazilli	2	67	111
Sultanhisar (Atça)	2	76	152
Toplam	87	14.594	30.360

Kaynak: Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İstatistikler,2016

Tablo 24: Aydın İli Yatırım Belgeli Tesisler

İlçe	Konaklama Tesisleri	Konaklama Tesisleri Oda Sayısı	Konaklama Tesisleri Yatak Sayısı
Kuşadası	12	2.543	5.524
Didim	17	4.647	10.350
Nazilli	3	231	461
Toplam	32	7.421	16.335

Kaynak: Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015

Aydın'ı 2015 yılında 1.223.751 kişi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretçiler ortalama 2,5 gece konaklamış olup tesislerin doluluk oranı %42,76 seviyesindedir. Ziyaretçilerin %62'si yabancıdır ve yerli turistlere göre daha uzun süre konaklamışlardır.

Tablo 25: Aydın İşletme Belgeli Tesislerin Konaklama Verileri

	Tesis Geliş Sayısı			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Kuşadası	395.718	485.815	845.533	3,3	2,3	2,7	20,64	19,59	40,23
Didim	36.405	249.719	286.124	5,2	1,9	2,3	15,77	40,05	55,81
Efeler	7.511	68.357	75.868	1,2	1,5	1,5	3,61	41,05	44,67
Sultanhisar	787	9.638	10.425	2,4	1,5	1,6	4,55	34,81	39,37
Nazilli	828	3.770	4.598	2,4	1,0	1,3	4,87	9,28	14,15
Karacasu	315	483	798	1,7	1,4	1,6	15,03	18,93	33,96
Aydın	405.742	818.009	1.223.751	3,4	2,1	2,5	19,06	23,70	42,76

Kaynak: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, İşletme Belgeli Tesisler

Aydın ilinin kıyı şeridi uzunluğu yaklaşık 150 km'dir. Akdeniz ikliminin ılımanlığı uzun bir turizm sezonuna olanak sağlar. Mayıs ve Ekim ayları arasındaki dönemde deniz suyunun

sıcaklığı dalma, yelken, sörf, su paraşütü ve su kayağı gibi su sporlarına uygundur. Özellikle yakın çevreden gününbirlik ve hafta sonu kaçamakları için ulaşım rahatlığı da, turistlerin halka açık plajlardan yararlanmalarına olanak sağlar. En çok rağbet edilen plajlar; Kuşadası'nda Tusan, Pigale, Kadınlardanizi, Güvercinada, Yuvansu ve Aslanburnu, Güzelçamlı Plajları, Didim'de Altinkum, Tavşanburnu, Gevrek ve Akbük plajlarıdır.

Adını önündeki Güvercin Adası'ndan alan Kuşadası, deniz turizminin tarih ile buluştuğu bir konuma sahiptir. Efes, Artemis Tapınağı, Meryem Ana Evi, St. John Bazilikası, Priene, Miletus, Didim, Claros gibi pek çok tarihi ve kutsal mekâna sadece dakikalarla ölçülen sürelerde ulaşımın sağlanması, Kuşadası'nı Akdeniz'in en önemli kurvaziye turizmi noktalarından birisi haline getirmiştir.

Kuşadası, marinası ve harikulade limanı sayesinde, yatlar ve tur gemileri için ideal bir konaklama ve alışveriş bölgesidir. Yaklaşık 600 yat kapasiteli yat limanı ile turizme kucak açan Kuşadası, Türkiye'nin ikinci önemli deniz kapısıdır. Yat limanından Yunan adası olan Sisam'a bahar ve yaz aylarında her gün yolcu seferleri yapılır, kış aylarında bu seferler charter olarak devam eder. Limanda sürekli sefer yapan yolcu motorları bulunmaktadır. Ayrıca, mavi tur yapan yat ve tekneler masmavi ve serin sularla buluşmak isteyenlere hizmet eder.

Aydın il merkezine 1 saatlik mesafede yer alan Didim, zengin bir kültürel dokuya, altın renkli plajlara, doğa harikası koylara sahiptir. Antik dünyanın en büyük ve en önemli tapınaklarından olan Apollon tapınağı buradadır. Didim, kışın boşalan bir tatil beldesi değildir, başta İngilizler olmak üzere başka milletlerden kişilerin daimi ikametgâh olarak seçtikleri bir yerleşim yeridir.

2009 yılında faaliyete geçen Didim Marina, Ege ve Doğu Akdeniz'deki en kapsamlı marina ve tekne bakım tesislerinden birisi olup, üstün bir marinaya gereksinim duyan tekne ve süper yatlar için eşsiz bir merkez haline gelmiştir. Denizde bağlama kapasitesi 576 ve karapark kapasitesi ise 600'dür. Günlük direkt uçuşların yapıldığı Bodrum-Milas Uluslararası Havaalanı ile İzmir Uluslararası Adnan Menderes Havaalanı'na oldukça yakın bir mevkide yer almaktadır.

Aydın ili arkeolojik yönden Türkiye'nin en zengin yörelerinden biridir. M.Ö. 13.yy'dan günümüze kadar Hitit, Lidya, İyon, Roma, Bizans gibi çeşitli uygarlıkları ve Selçuklu, Aydınoğulları, ve Osmanlıları yaşatan il, bu birikimin sonucu olarak sahip olduğu antik kentleri, müzeleri ve diğer tarihi eserleri ile kültür turizmi açısından oldukça büyük bir potansiyel taşır.

Tarih boyunca şifa bulmak için kullanılmış olan termal su kaynakları; Germencik, Alangüllü, Davutlar, İmamköy, Kızıldere, Salavatlı kaplıcalarında sağlık turizmine can verir.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, Karina, Bafa Gölü çevresi, Miletos antik kenti, Beşparmak dağları, Myus ve Azap gölü, Aphrodisias ile Baba Dağ arası, Dandalas ırmağı boyları, Paşa ve Madran yaylaları, dağ ve doğa yürüyüşü severleri için Aydın'ın güzelliklerini gönüllere nakşedecek mekânlardır.

Aydın'a 22 km. uzaklıkta olan Paşa yaylası, Karacasu'da Kahvedere yaylası, Bozdoğan'da Bulgur yaylası, Kuyucak'ta Sarıcaova ve Ömür yaylaları, Çine'de Madran yaylası yayla turizminin gelişebileceği yerlerdir.

Dilek Yarımadası Milli Parkı'na giden yol üzerindeki Zeus mağarası, küçük bir obruk ve yeraltı su kaynağının oluşturduğu havuz şeklindeki tabanı ile etkileyici bir doğal güzelliktedir. Yine Kuşadası'nda yer alan Arslanlı Mağarası ile Karacasu ilçesindeki Sırtlanini Mağarası da macera severlerin keşfine kucak açmıştır.

Aydın'da çadırlı, motokaravan ve karavan yerleri olarak gençlerin tatillerinde dinlenebilecekleri orman içi dinlenme yerleri ve gençlik kampları mevcuttur. Ayrıca, Bisikletçiler, Dilek Yarımadası Milli Parkı ile Didim-Akbük arasındaki doğal stabilize ve az eğimli alternatif parkurları kullanarak pedal çevirebilirler.

Dilek Yarımadası Milli Parkı, Kuşadası ve Söke ilçe sınırları içerisinde yer alır ve Samson dağının Ege denizine doğru uzantısıyla şekillenmiştir. Yarımada kumlu, killi, yatık ve yüksek kıyı şekillerini içeren plajlarıyla ilgi çekici kıyı özelliklerine sahiptir. Burası, pek çok rüzgâr sörfü meraklısının da tercih ettiği bir yerdir.

Büyük Menderes deltası zengin bir biyolojik çeşitlilik barındırır. Bu zengin eko sistemde 250 kuş türü yaşamakta, bunlardan 70 kadarı burada üremektedir. Bölge, nesli tehdit altında olan tepeli pelikan (*pelecanus crispus*) ve cüce karabatak (*phalacrocorax pygmeus*)'ın en önemli kuluçkalama alanlarından biridir. Milli Park Ziyaretçi ve Tanıtım Merkezi etkinlikleri kapsamında; kolay, zevkli, dinlendirici ve eğitici kuş gözlem turları düzenlenmektedir.

Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın kuzey kesimi Akdeniz Bölgesi'nde ender görülen potansiyelde bitki örtüsüne sahiptir. Özellikle defne ve kestane bitki kuşakları ile Akdeniz maki florasının hemen hemen bütün bitki türleri yarımada en canlı ve sağlıklı örnekleriyle yer alır. Ayrıca Bafa Gölü de bataklık kırlangıcı ve mahmuzlu kız kuşunun üreyen nüfusları ile ÖKA(Önemli Kuş Alanı) statüsüne sahiptir ve 300 binin üzerinde değişik türden kışlayan su kuşları açısından büyük önem taşır. Çevresinde ılgınlar, zeytinlikler, çam ormanları vardır. 1994 yılında Milli Park ilan edilmiştir.

Zengin balık çeşitliliği olan Bafa Gölü, Azap Gölü ve Karina'da sportif olta balıkçılığı yapılır. Aydın ve çevresindeki ormanlık alanların çokluğu yaban hayatını da çeşitli kılmıştır. Kuşlardan vahşi hayvanlara, koruma altına alınan Akdeniz foku ile deniz kaplumbağalarına kadar çok sayıda sürüngen, memeli hayvan, kuş ve balık türleri bu coğrafyada yaşama ve üreme olanağı bulmuştur.

11. Bankacılık

Aydın ilinde 16 adet bankaya ait 154 şube ile bankacılık hizmetleri sunulmaktadır. Bu şubelerin 51 tanesi kamusal sermayeli bankalara, 68 tanesi özel sermayeli bankalara ve 31 tanesi Türkiye'de kurulmuş yabancı bankalara aittir.

İlde mevduat miktarı 11.990 milyon TL seviyesindedir ve bu miktarla Aydın ülkede en fazla mevduata sahip olan 15. ildir. Aydın'ın ülkedeki toplam mevduat içindeki payı %0,86'dır.

Aydın ilindeki kredi miktarı 13.472 milyon TL seviyesindedir ve ülke genelinde en fazla krediye sahip 19. il konumundadır.¹⁸ Aydın ilinin ülkedeki toplam krediler içerisindeki payı %0,83'tür. İldeki kredilerin mevduata oranı %112,5'tir.

Tablo 26: Aydın İlinde Banka, Şube, Mevduat ve Kredilerin Dağılımı

Bankacılık Göstergeleri	Aydın
Banka sayısı	16
Banka şube sayısı	154
Banka Mevduat (Milyon TL)	11.990
Banka Kredileri (Milyon TL)	13.472
Kredi/Mevduat Oranı (%)	112,4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, İstatistiki Raporlar, Seçilmiş İstatistikler,2016

Aydın ilindeki, mevduatın türlerine göre dağılımına bakıldığında %64 oranla tasarruf mevduatının ve %26 oranla döviz tevdiat hesabının mevduatın büyük çoğunluğunu oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 27: Aydın İlinde Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı (Milyon TL)

Tasarruf Mevduatı	Resmi Kuruluşlar Mevduatı	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Döviz Tevdiat Hesabı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı	Kıymetli Madenler Depo Hesapları	Toplam
7.172	191	816	0	3.498	120	193	11.190

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, İstatistiki Raporlar, Seçilmiş İstatistikler,2016

Aydın ilindeki kredilerin türlerine göre dağılımına bakıldığında ihtisas dışı kredilerin toplam kredilerin %84,81'ini oluşturduğu ve tarım kredilerinin de ihtisas kredileri içinde öne çıktığı dikkat çekmektedir.

Tablo 28: Aydın İlinde Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı (Milyon TL)

İhtisas Kredileri						İhtisas Dışı Krediler	Toplam
Tarım	Gayrimenkul	Mesleki	Denizcilik	Turizm	Diğer		
1.699	90	2	0	74	635	10.972	13.472

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, İstatistiki Raporlar, Seçilmiş İstatistikler,2016

¹⁸ İllerin kredi ve mevduat hacimlerine göre sıralaması ve Türkiye toplamı içindeki payı değerlendirilirken Kıbrıs ve diğer yurtdışı mevduatları dikkate alınmamıştır.

12. Aydın'da Yatırımcıların Faydalanacağı Teşvikler

15.06.2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren mevcut teşvik sisteminde teşvik uygulamaları; Genel Teşvik Uygulamaları, Bölgesel Teşvik Uygulamaları, Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki ve Stratejik Yatırımların Teşviki olarak dört kategoriye ayrılmıştır. Teşvik uygulaması açısından sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre altı ayrı bölge belirlenmiş olup, Aydın ili 2. Bölgede yer almaktadır.

Teşviklerden faydalanabilmek için, öncelikle “Yatırım Teşvik Belgesi” düzenlenmesi gerekmektedir. Gerçek kişiler, adi ortaklıklar, sermaye şirketleri, kooperatifler, birlikler, iş ortaklıkları, kamu kurum ve kuruluşları (genel ve özel bütçeli kurum ve kuruluşlar, il özel idareleri, belediyeler ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların sermaye bileşimindeki hisse oranları yüzde elliye geçen kurum ve kuruluşlar) ve kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler ve vakıflar ile yurt dışındaki yabancı şirketlerin Türkiye'deki şubeleri teşvik belgesi düzenlenmesi için müracaat edebilirler.

12.1 Genel Teşvik Uygulamaları

Prensip olarak, teşvik belgesi düzenlenebilmesi için Ekonomi Bakanlığına müracaat edilir. Ancak, Genel Teşvik Uygulamaları kapsamında yer alan, sabit yatırım tutarı on milyon Türk Lirasını aşmayan ve aşağıdaki tabloda belirtilen sektör yatırımları için Güney Ege Kalkınma Ajansı'ndan veya Aydın Sanayi Odası'ndan da teşvik belgesi alınabilir. Aydın ilindeki yatırımların destek unsurlarından faydalanabilmesi için, asgari sabit yatırım tutarının 1.000.000 TL olması gerekmektedir.

Tablo 29 Yerel Birimlerce Genel Teşvik Belgesi Düzenlenebilecek Alanlar

Sektörün US 97 KODU	Yatırım Konuları
15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı
17	Tekstil ürünleri imalatı (Yün ipliği hariç olmak üzere, tekstil elyafının hazırlanması ve eğirilmesi konusunda sadece modernizasyon yatırımları ve halı, tafting, dokunmamış ve örülmemiş kumaş ile çuval hariç olmak üzere tekstil dokumacılığı konusunda sadece modernizasyon yatırımları)
18	Giyim eşyası imalatı
19	Derinin tabaklanması ve işlenmesi
20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç) ; hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı
21	Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı
23	Rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı (Madencilik yatırımları hariç)
24	Kimyasal madde ve ürünleri imalatı
25	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı
26	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı

27	Ana metal sanayi (2710 demir çelik ana sanayi hariç)
28	Metal eşya sanayi
29	Başka yerde sınıflandırılmamış (B.y.s.) makine ve teçhizat imalatı
30	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı
31	Başka yerde sınıflandırılmamış (B.y.s.) elektrikli makine ve cihazların imalatı
32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
33	Tıbbi aletler, hassas ve optik aletler ile saat imalatı
34	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı
35	Diğer ulaşım araçlarının imalatı (Gemi ve yat inşa yatırımları hariç)
36	Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış (b.y.s.) diğer imalat
	Ürün paketleme hizmeti yatırımları
	Belediye ve il özel idarelerinin hizmet ve altyapı yatırımları
	Lisanssız elektrik üretimi yatırımları

Bakanlar Kurulu kararında belirtilen; bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile kararın Ek-4'ünde yer alan teşvik edilmeyecek yatırım konuları ve teşviki için Ek-4'te öngörülen şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere 1.000.000 TL sabit yatırım tutarı ve üzerindeki yatırımlar, “ KDV İstisnası” ve “ Gümrük Vergisi Muafiyeti” desteklerinden yararlanacaktır. Bunun yanı sıra İlimizde gemi inşa yatırımları yapacak olan müteşebbisler, yukarıdaki destek unsurlarına ilaveten “Sigorta Primi İşveren Hissesi” desteğinden de faydalanabileceklerdir.

Tablo 30 Genel Teşvik Kapsamında Sağlanan Destekler

KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralama için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Gemi inşası devam etse dahi yatırıma başlama tarihinden itibaren en fazla 18 ay süreyle uygulanır. Yat, yüzer tesis ve deniz araçları da, bu kapsamda değerlendirilir.

12.2 Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Aşağıdaki tabloda yer alan sektörlerde asgari yatırım tutarlarını ve kapasiteleri sağlayan yatırımlar, 2. Bölge desteklerinden yararlanacaklardır. Prensip olarak, teşvik belgesi düzenlenebilmesi için Ekonomi Bakanlığına müracaat edilir. Ancak, sabit yatırım tutarı 10 milyon Türk Lirasını aşmayan aşağıdaki tabloda belirtilen yatırımlar için yatırımcının tercihine bağlı olarak Güney Ege Kalkınma Ajansı'na veya Aydın Sanayi Odası'na da müracaat edilebilir.

Tablo 31 : Aydın İlinde Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler ve Asgari Şartları

Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dip not 5'te belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	1 Milyon TL
Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	1 Milyon TL
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dip not 6'da belirtilen yatırım konuları hariç)	2 Milyon TL
Tekstil ürünleri imalatı (BKK. EK-2 B dip not 8'de belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprelenmesi yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 2 Milyon TL
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	3 Milyon TL
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	3 Milyon TL
Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (fırınlanmış kilden, kiremit, briket, tuğla ve inşaat malzemeleri, çimento, inşaat amaçlı beton ürünleri, hazır beton, harç, çok katlı yalıtım camları hariç)	3 Milyon TL
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	3 Milyon TL
Metal eşya	3 Milyon TL
Makine ve teçhizat imalatı	3 Milyon TL
Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	1 Milyon TL
Elektrikli makine ve cihazları imalatı	3 Milyon TL
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	1 Milyon TL
Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında yatırım tutarı 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde yatırım tutarı 3 Milyon TL
Motosiklet ve bisiklet üretimi	3 Milyon TL
Mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	3 Milyon TL
Oteller	3 yıldız ve üzeri
Öğrenci yurtları	100 öğrenci
Soğuk hava deposu hizmetleri	1.000 metrekare
Lisanslı depoculuk	2 Milyon TL
Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	1 Milyon TL
Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 1 Milyon TL Huzurevi: 100 kişi
Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	1 Milyon TL
Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	1 Milyon TL
Seracılık	40 dekar

Bu kapsamda İlimizde yatırım yapılması halinde, aşağıdaki tabloda açıklanan desteklerden faydalanılır.

Tablo 32 Bölgesel Teşvik Kapsamında Sağlanan Destekler

Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi * Yatırıma Katkı Oranı OSB’de %25 * Yatırıma Katkı Oranı OSB dışında %20	OSB’de %60 Vergi İndirimi uygulanır. OSB dışında %55 Vergi İndirimi uygulanır.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Yatırıma katkı oranı OSB’de %20 * Yatırıma Katkı Oranı OSB dışında %15	OSB’de 5 yıl boyunca ödenmez. OSB dışında 3 yıl boyunca ödenmez.
KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralamaları için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.
Yatırım Yeri Tahsisi	Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebilir.

12.3 Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

Aşağıdaki tabloda belirtilen asgari sabit yatırım tutarı ve üzerindeki yatırımlar, büyük ölçekli yatırım kabul edilmiştir. Bu özellikleri taşıyan yatırımlar aşağıda listelenmektedir.

Tablo 33 Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Sabit Yatırım Tutarları (milyon TL)

Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1.000
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları ile Havalimanı Yatırımları	200
Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi	200
Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi	50
Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı	50
Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri	50
Elektronik Sanayi	50
Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı	50
İlaç Üretimi	50
Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı	50
Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dahil) İmalatı	50
Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar	50

Bu kapsamda İlimizde yatırım yapılması halinde, aşağıdaki tabloda açıklanan desteklerden faydalanılır.

Tablo 34 Büyük Ölçekli Yatırımlar Kapsamında Sağlanan Destekler

Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi * Yatırıma Katkı Oranı OSB’de %35 * Yatırıma Katkı Oranı OSB dışında %30	OSB’de %60 Vergi İndirimi uygulanır. OSB dışında %55 Vergi İndirimi uygulanır.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Yatırıma katkı oranı OSB’de %8 * Yatırıma Katkı Oranı OSB dışında %5	OSB’de 5 yıl boyunca ödenmez. OSB dışında 3 yıl boyunca ödenmez.
KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralama için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.
Yatırım Yeri Tahsisi	Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebilir.

12.4 Stratejik Yatırımların Teşviki

Aşağıdaki maddelerde yer alan koşulların tamamını birlikte sağlayan, ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar, stratejik yatırım olarak değerlendirilmektedir.

- ✚ Asgari sabit yatırım tutarının 50 milyon TL’nin üzerinde olması,
- ✚ Teşvik belgesine konu yatırımda üretilecek ürünle ilgili yurtiçi toplam üretim kapasitesinin aynı ürünün ithalatından az olması,
- ✚ Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilecek yatırımla asgari %40 oranında katma değer sağlanması,
- ✚ Yatırım konusu ürünle ilgili olarak son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının 50 milyon ABD dolarının üzerinde olması gereklidir.

Bu kapsamda İlimizde yatırım yapılması halinde, aşağıdaki tabloda açıklanan desteklerden faydalanılır.

Tablo 35 Stratejik Yatırımlar Kapsamında Sağlanan Destekler

Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi * Yatırıma Katkı Oranı %50	%90 Vergi İndirimi uygulanır.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Yatırıma katkı oranı %15	7 yıl boyunca ödenmez.
Yatırım Kredisi Faiz Desteği * Faiz desteği azami 5 yıl vadeli olup, destek tutarı sabit yatırım tutarının %5’ini aşmamak kaydıyla 50.000.000 TL’yi geçemez.	TL kredileri için 5 puan faiz indirimi uygulanır. Döviz kredileri için 2 puan faiz indirimi uygulanır.

KDV İadesi	500.000.000 TL üzerindeki stratejik yatırımlar kapsamında yapılacak bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlanır.
KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralama için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.
Yatırım Yeri Tahsisi	Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebilir.

Asgari sabit yatırım tutarı 3 milyar TL'nin üzerindeki öncelikli yatırımlar Stratejik Yatırım olarak kabul edilecektir ancak faiz desteği 700.000TL'yi geçemez.

12.5 Beşinci Bölge Desteklerinden Yararlanacak Öncelikli Yatırımlar

İlimizde aşağıda belirtilen öncelikli alanlarda yatırım yapılması halinde, ilgili müteşebbisler, 5. Teşvik Bölgesindeki destek unsurlarından yararlanma olanağına sahiptirler.

- ✚ Denizyolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar.
- ✚ Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları.
- ✚ Test merkezleri, rüzgâr tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar).
- ✚ Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda yapılacak turizm yatırımlarından bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları.
- ✚ Asgari 50.000 m2 kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları (konaklama ve alışveriş merkezi üniteleri hariç).
- ✚ Savunma Sanayii Müsteşarlığından alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek savunma alanındaki yatırımlar.
- ✚ Maden istihraç yatırımları ve/veya maden işleme yatırımları (4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanununda tanımlanan I. grup madenler ve mıcır yatırımları ile İstanbul ilinde gerçekleştirilecek istihraç ve/veya işleme yatırımları hariç).
- ✚ Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan kreş ve gündüz bakım evleri ile okul öncesi eğitim, ilkökul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları.
- ✚ Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen AR-GE projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar.
- ✚ Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamaları ve aktarma organları/aksamaları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar.

- ✚ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanununun 2 inci maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları.
- ✚ Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın ekinde yer alan “Teşvik Edilmeyecek Yatırımlar” hariç olmak üzere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının vereceği proje onayına istinaden, yıllık asgari 500 TEP (ton eşdeğeri petrol) enerji tüketimi olan mevcut imalat sanayi tesislerinde gerçekleştirilecek, mevcut durumuna göre en az %20 oranında enerji tasarrufu sağlayacak şekilde tasarlanan ve sağlanacak enerji tasarrufu ile yatırımın geri dönüş süresi 5 yıl ve daha az olan enerji verimliliği projesine yönelik yatırımlar.
- ✚ Atık ısı kaynaklı olarak, bir tesisteki atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar (doğal gazla dayalı üretim tesisleri hariç).
- ✚ Asgari 50 Milyon TL tutarındaki, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) yatırımları ve yer altı doğal gaz depolama yatırımları.
- ✚ Karbon elyaf üretimine veya karbon elyaf üretimi ile birlikte olmak kaydıyla karbon elyaftan mamul kompozit malzeme üretimine yönelik yatırımlar.
- ✚ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı(OECD) teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojili yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojili sanayi sınıfında yer alan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar (US-97 Kodu: 2423, 30, 32, 33 ve 353)
- ✚ Maden Kanununa istinaden düzenlenmiş geçerli Arama Ruhsatı veya Sertifikasına sahip yatırımcıların ruhsatlı sahalarında yapacağı maden arama yatırımları.
- ✚ Yenilenebilir enerji üretimine yönelik türbin ve jeneratör imalatı ile rüzgâr enerjisi üretiminde kullanılan kanat imalatı yatırımları.
- ✚ Direk soğutmalı slab döküm ve sıcak haddeleme yöntemi ile alüminyum yassı mamul üretimine yönelik entegre yatırımlar.
- ✚ Lisanslı depoculuk yatırımları.
- ✚ Nükleer enerji santrali yatırımları.
- ✚ Araştırma ve referans laboratuvarı, tüketici güvenliği ve enfeksiyon hastalıkları referans laboratuvarı, ilaç ve tıbbi cihaz analiz ve kontrol laboratuvarı ile deney hayvanları üretim test ve araştırma merkezi birimlerinin yer aldığı laboratuvar kompleksi yatırımları.

Bu kapsamda ilimizde yatırım yapılması halinde, aşağıdaki tabloda açıklanan desteklerden faydalanılır.

Tablo 36 Beşinci Teşvik Bölgesi Destek Unsurları

Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi * Yatırıma Katkı Oranı %40	%80 Vergi İndirimi uygulanır.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Yatırıma katkı oranı %35	7 yıl boyunca ödenmez.
Yatırım Kredisi Faiz Desteği	TL kredileri için 5 puan faiz indirimi uygulanır. Döviz kredileri için 2 puan faiz indirimi uygulanır.

*Faiz desteği azami 5 yıl vadeli olup, indirim tutarı 700.000 TL'yi aşamaz.	
KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralama için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.
Yatırım Yeri Tahsis	Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebilir.

12.6 Dördüncü Bölge Desteklerinden Yararlanacak Öncelikli Yatırımlar

OECD teknoloji yoğunluk tanımına göre orta-yüksek teknolojlili sanayi sınıfında yer alan ürünlerden aşağıdaki tabloda belirtilenlerin üretimine yönelik yatırımlar, Aydın'da gerçekleştirilmeleri halinde 4. Teşvik Bölgesinde uygulanan bölgesel desteklerden yararlanır. Bu kapsamda düzenlenecek teşvik belgeleri için asgari sabit yatırım tutarı 1 milyon TL'dir.

Tablo 37 Aydın İlinde Dördüncü Bölge Desteklerinden Yararlanacak Sektörler

Sektörün US 97 KODU	Yatırım Konuları
2411.2.07	B.Y.S. Boyayıcı Maddeler; Luminofor Olarak Kullanılan İnorganik Ürünler
2411.3.08	Sülfid ve sülfatlar
2411.3.09	Fosfinatlar, fosfanatlar, fosfatlar ve polifosfatlar, nitratlar
2411.4	Diğer Organik Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı
2412	Kimyasal Gübre ve Azotlu Bileşiklerin İmalatı
2413	Sentetik Kauçuk ve Plastik Hammaddeleri İmalatı
2429.2	Tutkal ve Jelatin İmalatı
2429.6.07	Modelleme Macunları; Dişçi Mumu, Dişçilikte Kullanılan Alçı Esaslı Müstahzarlar; Yangın Söndürme Aletleri için Dolgu Maddeleri ve Bileşimler; Mikro-Organizmaların Geliştirilmesinde Kullanılan Müstahzar Kültür Ortamları; B.Y.S. Laboratuvarında veya Teşhiste Kullanılan Karma Reaktifler
2429.6.08	Disk, Pul vb. Şekillerde, Elektronikte Kullanılmak Üzere Dope Edilmiş Kimyasal Elementler
2429.6.11	Metal Satırların Temizlenmesinde Kullanılan Müstahzarlar; Vulkanizasyon Çabuklaştırıcı Maddeler; BYS Kauçuk ve Plastikler için Plastikfiyan ve Stabilizatör Bileşikler; B.Y.S. Reaksiyon Başlatıcılar, Hızlandırıcılar, Katalizörler, B.Y.S. Karışım Halinde Alkalibenzenler ve Alkalinaftalinler.
2911	İçten Yanmalı Motor ve Türbin İmalatı; Uçak, Motorlu Taşıt ve Motosiklet Motorları Hariç
2912.1	Pompa ve Kompresör İmalatı

2913	Mil Yatağı, Dişli, Dişli Takımı ve Tahrik Tertibatı İmalatı
2914	Sanayi Fırını, Ocak ve Ocak Ateşleyicilerin İmalatı
2915	Kaldırma ve Taşıma Teçhizatı İmalatı
2919	Diğer Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı
2921	Tarım ve Orman Makineleri İmalatı
2922	Takım Tezgâhları İmalatı
2923	Metalurji Makineleri İmalatı
2924	Maden, Taş Ocağı ve İnşaat Makineleri İmalatı
2925	Gıda, İçecek ve Tütün İşleyen Makinelerin İmalatı
2926	Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri İşlemede Kullanılan Makinelerin İmalatı
2927	Silah ve Mühimmat İmalatı (Av Tüfekleri, Av Tüfeklerine Yönelik Fişekler ve Av Tüfeği Aksam ve Parçaları Hariç)
2929	Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı
2930	B.Y.S. Ev Aletleri İmalatı
3110	Elektrik Motoru, Jeneratör ve Transformatörlerin İmalatı
3120	Elektrik Dağıtım ve Kontrol Cihazları İmalatı
3140.0.03	Starter Pistonlu Motorlar İçin Kurşun Asitli Akümülatörler
3140.0.05	Nikel-Kadmiyum, Nikel-Demir ve Diğer Elektrik Akümülatörleri
3190	B.Y.S. Elektrikli Teçhizat İmalatı
34	Motorlu Kara Taşıtları İmalatı
352	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ile Vagonlarının İmalatı
3591	Motosiklet İmalatı
3592.2	Sakat Taşıyıcıları İmalatı

Bu kapsamda ilimizde yatırım yapılması halinde, aşağıdaki tabloda açıklanan desteklerden faydalanılır.

Tablo 38 Dördüncü Teşvik Bölgesi Destek Unsurları

Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi * Yatırıma katkı oranı %30	%70 vergi indirimi uygulanır.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Yatırıma katkı oranı %25	6 yıl boyunca ödenmez.
Yatırım Kredisi Faiz Desteği *Faiz desteği azami 5 yıl vadeli olup, indirim tutarı 600.000 TL'yi aşamaz.	TL kredileri için 4 puan faiz indirimi uygulanır. Döviz kredileri için 1 puan faiz indirimi uygulanır.
KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralama için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.
Yatırım Yeri Tahsisi	Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebilir.

12.7 Bir Alt Bölge Desteğinden Yararlanacak Yatırımlar

Büyük ölçekli yatırımlar veya bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında teşvik belgesi düzenlenen yatırımlar, aşağıda belirtilen koşullardan en az birini sağlamaları halinde “Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi” ve “Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği” açısından 3. bölgede sağlanan oran ve sürelerde bu desteklerden faydalanırlar.

- ✚ Aydın, ASTİM, Buharkent, Çine, Nazilli, Ortaklar ve Söke Organize Sanayi Bölgelerinde yapılacak yatırımlar,
- ✚ Aynı sektörde faaliyet gösteren en az beş gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı tarafından gerçekleştirilen ve ortak faaliyet gösterilen alanda entegrasyonu sağlayacak yatırımlar.

İlimizde, bir alt bölge desteğinden yararlanacak yatırım gerçekleştirilmesi halinde ilgili müteşebbis, “KDV İstisnası”, “Gümrük Vergisi Muafiyeti” ve “Yatırım Yeri Tahsisi” destekleri açısından 2.Bölge; “Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi” ve “Sigorta Primi İşveren

Tablo 39 Bir Alt Bölge Desteği Kapsamında Sağlanan Destekler (Bölgesel Destek Türü İçin)

Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi * Yatırıma katkı oranı %25	%60 vergi indirimi uygulanır.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği * Yatırıma katkı oranı %20	5 yıl boyunca ödenmez.
KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralamaları için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.
Yatırım Yeri Tahsisi	Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebilir.

12.8 Ar-Ge ve Çevre Yatırımlarının Teşviki

Yeni bir ürün geliştirilmesi, ürün kalite ve standardının yükseltilmesi, maliyet düşürücü ve standart yükseltici yeni bir teknolojinin ülke şartlarına uyumunun sağlanması amacıyla bilimsel esaslara uygun olarak yapılan ve her aşaması belirlenmiş araştırma ve geliştirme çalışmaları için gerçekleştirilecek yatırımlar **AR-GE** yatırımı; doğrudan ticari mal üretimine yönelik olmayan, mevcut veya gerçekleştirilecek tesislerin katı, sıvı veya gaz gibi atıklarının temizlenmesine veya yok edilmesine yönelik yatırımlar **ÇEVRE** yatırımı olarak nitelendirilmiştir.

Bu kapsamda İlimizde yatırım yapılması halinde, aşağıdaki tabloda açıklanan desteklerden faydalanılır.

Tablo 40 Ar-Ge ve Çevre Yatırımları Kapsamında Sağlanan Destekler

Ar-Ge ve Çevre Yatırımları Destekleri	Destek Niteliği
Yatırım Kredisi Faiz Desteği *Faiz desteği azami 5 yıl vadeli olup, indirim tutarı 500.000 TL'yi aşamaz.	TL kredileri için 5 puan faiz indirimi uygulanır. Döviz kredileri için 2 puan faiz indirimi uygulanır.
KDV İstisnası	İthal ve yerli makine ve teçhizat teslimleri ile yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralama için KDV ödenmez.
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Yatırım malı ithal makine ve teçhizat için gümrük vergisi ödenmez.

12.9 2017 Yılı Geçici Teşvik Düzenlemesi (Geçici Madde 8)

İmalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu:15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, 1/1/2017 ile 31/12/2017 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için;

- ✚ Bina-inşaat harcamalarında KDV iadesi,
- ✚ Bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik teşvik uygulamaları kapsamında vergi indirimi desteğinde uygulanacak yatırıma katkı oranları her bir bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına 15 puan ilave edilmek suretiyle, kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirimi tüm bölgelerde yüzde yüz oranında ve yatırıma katkı tutarının yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde ettiği kazançlarına uygulanacak oranı yüzde yüz olmak üzere, teşvik belgesi üzerinde herhangi bir işlem yapılmaksızın uygulanır.

Kaynakça

- Adnan Menderes Üniversitesi, Bir Bakışta Üniversite, www.adu.edu.tr
ASTİM OSB Müdürlüğü, yüz yüze yapılan görüşmeler ve www.astimosb.org.tr
Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, www.aydinkulturturizm.gov.tr
Aydın İli Tarımsal Yatırım Rehberi (2015), T.C Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi
Aydın OSB Müdürlüğü, e-posta ile iletişim ve www.aydinosb.org.tr
Aydın Sanayi ve Enerji (2015), Yeni Asır Gazetesi Eki
Aydın Valiliği, İl Brifing Raporu 2015
Aydın Valiliği, İl Brifing Raporu 2016
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Sanayi Durum Raporu 2013
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Sanayi Durum Raporu 2014

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Düzeni Eylem Planı, www.csb.gov.tr
Çine OSB Müdürlüğü, e-posta ile iletişim ve www.cineosb.org.tr
Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, www.denizticareti.gov.tr
Elektrik Piyasası Sektör Raporu 2016), T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, www.epdk.org.tr
Food and Agricultural Organisation (FAO), www.faostat.fao.org
Global Yatırım Holding, www.globalyatirim.com.tr
Güney Ege Kalkınma Ajansı, Güney Ege Bölgesinde Sanayi Raporu
Karayolları Genel Müdürlüğü, İstatistikler, www.kgm.gov.tr
Milli Eğitim Bakanlığı, Resmi İstatistikler, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2014 – 2015
Nazilli OSB Müdürlüğü, yüz yüze yapılan görüşmeler ve www.nazilliosb.org.tr
Ortaklar OSB Müdürlüğü, yüz yüze yapılan görüşmeler ve www.ortaklarosb.org.tr
P. Karahocagil ve İ. Tosun (2004) Kestane, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Bakış
Söke OSB Müdürlüğü, e-posta ile iletişim ve www.sokeosb.org.tr
Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, www.tarim.gov.tr
TCDD 3. ve 7. Bölge Müdürlükleri, www.tcdd.gov.tr
T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, www.kultur.gov.tr
TOBB Sanayi Veritabanı, www.sanayi.tobb.org.tr
Türkiye Bankalar Birliği, www.ttb.org.tr
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) www.tuik.gov.tr
Türk Patent Enstitüsü, www.tpe.gov.tr
2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ve 2012/1 Sayılı Tebliğ,
<https://www.ekonomi.gov.tr>